

Belevingsonderzoek bij kinderen en jongeren die in armoede leven.

Deel 2: De beleving van kinderen die leven in armoede in Vlaanderen

Jan Van Gils
Tine Willekens

Juni 2010

Nieuwelaan 63
1860 Meise

onderzoekscentrum kind & samenleving

**BELEVINGSONDERZOEK BIJ KINDEREN EN JONGEREN DIE IN ARMOEDE
LEVEN**

Deel 2:
De beleving van kinderen die leven in armoede in Vlaanderen

Jan Van Gils
Tine Willekens

Onderzoekscentrum Kind & Samenleving vzw
2010

DEEL II: DE BELEVING VAN KINDEREN DIE LEVEN IN ARMOEDE IN VLAANDEREN	5
INLEIDING: DE OPZET VAN DIT ONDERZOEK	5
BEREIKEN VAN DE DOELGROEP	5
DE ONDERZOEKSGROEP	6
TOEGANG CREËREN TOT DE BETEKENISVERLENING VAN KINDEREN EN JONGEREN	6
LEESWIJZER	7
INLEIDING	8
VERLEIDINGEN	8
REFERENTIEKADERS VAN KINDEREN	8
1. GEZIN	10
1.1. DE OUDERS IN HET GEZIN	12
1.1.1. <i>Aanwezig – afwezig</i>	12
1.1.2. <i>Rolverdeling thuis</i>	15
1.1.3. <i>Tewerkstelling</i>	17
1.1.4. <i>Samengevat</i>	18
1.2. BROERS EN ZUSSEN	18
1.2.1 <i>Samengevat</i>	19
1.3. ANDERE GEZINSLEDEN	20
1.3.1. <i>Samengevat</i>	21
1.4. ACTIVITEITEN THUIS	21
1.4.1. <i>Samengevat</i>	23
1.5. UITSTAPPEN MET HET GEZIN	23
1.5.1. <i>Samengevat</i>	24
1.6 SAMENVATTING	24
2. MATERIËLE LEEFOMSTANDIGHEDEN THUIS	25
2.1. BEHUIZING	25
2.1.1. <i>Samengevat</i>	28
2.2. DE EIGEN KAMER	28
2.2.1. <i>Samengevat</i>	29
2.3. SAMENVATTING	30
3. DE SCHOOL	31
3.1. WAAROM IS DE SCHOOL LEUK?	31
3.2. WAAROM IS DE SCHOOL NIET LEUK?	32
3.3. SCHOOLCARRIÈRE	33
3.4. SAMENVATTING	34
4. VRIENDEN	35
4.1. VLUCHTIGE VRIENDSCHAP?	36
4.2. GEDEGEN VRIENDSCHAP	36
4.3. VERLIEFD	38
4.4. SAMENVATTING	40
5. PESTEN, RUZIE MAKEN, PLAGEN	41
5.1. CONFLICTEN HOREN ER OOK BIJ	41
5.2. SPRAAKVERWARRING	42
5.3. PESTEN EN PLAGEN EN RUZIES VERMIJDEN	44
5.4. SAMENVATTING	45
6. SOCIALE OMGEVING	46
6.1. STRAAT EN BUURT	46
6.1.1. <i>De buren</i>	47
6.1.2. <i>Samengevat</i>	48
6.2. VRIJETIJDSEBESTEDING BUITENSHUIS	48
6.2.1. <i>Kinderwerking</i>	48
6.2.2. <i>Jeugdbewegingen</i>	49

6.2.3. <i>Sportclubs</i>	50
6.2.4. <i>Samengevat</i>	52
6.3 SAMENVATTING	53
7. BEZIT	54
7.1. KINDEREN EN HUN BEZIT	54
7.1.1. <i>Geld krijgen, vinden en verdienen om te sparen en te kopen</i>	54
7.1.2. <i>Ruilen</i>	55
7.1.3. <i>Cadeautjes krijgen</i>	56
7.1.4. <i>Bezit en status</i>	56
7.1.5. <i>Samengevat</i>	57
7.2. GEZIN EN BEZIT.....	58
7.2.1. <i>Geld verdienen</i>	58
7.2.2. <i>Geld sparen</i>	59
7.2.3. <i>Beperkte middelen</i>	60
7.2.4. <i>Samengevat</i>	61
7.3. ALS JE RIJK ZOU ZIJN.....	61
7.3.1. <i>Samengevat</i>	62
7.4. SAMENVATTING	62
8. TOEKOMST.....	63
8.1. BEROEP.....	63
8.2. HUIS, TUIN, KIND	63
8.3. ETNISCH-CULTURELE INVLOEDEN	64
8.4. SAMENVATTING	65
9. ZELFBEELD.....	66
9.1. EIGEN VAARDIGHEDEN	66
9.2. EIGEN VOORKOMEN	66
9.3. POSITIEF ZELFBEELD OF TOCH NIET?.....	67
9.4. SAMENVATTING	68
10. ARMOEDE	69
10.1. SAMENVATTING	71
11. KORT OVERZICHT VAN DE BELEVING VAN KINDEREN DIE IN ARMOEDE LEVEN.....	72
LITERATUUR	74
OVER KIND & SAMENLEVING VZW	75

Deel II: De beleving van kinderen die leven in armoede in Vlaanderen

Inleiding: de opzet van dit onderzoek

Vandaag de dag leven er in Vlaanderen meer dan 1 op 10 kinderen in gezinnen met een beschikbaar inkomen onder de armoedegrens. Zoals de Interuniversitaire Groep Onderzoek en Armoede in haar rapport *'Kinderen in armoede'* (2008) rapporteert, zijn dit alarmerend hoge cijfers. Cijfers zeggen echter weinig over het dagelijkse leven van deze kinderen en hoe zij deze leefsituatie ervaren. Dit onderzoek wil daar graag verandering in brengen.

Dit onderzoek geeft kinderen daarom een stem in de discussies over kinderarmoede. Dit betekent niet enkel kinderen laten spreken: het is ook het exploreren van hun unieke bijdrage aan het begrip van en het theoretiseren over de sociale wereld (Bluebond-Langner & Korbin, 2007). Kinderen krijgen met dit onderzoek de kans zelf hun eigen betekenisgeving naar voren te brengen: de betekenis die zij verlenen aan hun leven en de sociale wereld waarin ze functioneren. Het is mogelijk veel te leren van de sociale realiteit van kinderen door te luisteren naar hoe zij de sociale realiteit van hun eigen leven beschrijven, die ingebed ligt in hun dagelijkse relaties en gedragingen (Backett-Milburn, 2003: 616). Daarbij is het van belang de beleving van kinderen ernstig te nemen zonder deze te moeten confirmeren aan de beleving van volwassen alvorens ze als 'acceptabel' aan te nemen.

Om deze betekenisverlening en zingeving van kinderen over hun sociale realiteit te achterhalen moeten methoden en technieken aangewend worden die op maat van de kinderen zijn en hen maximale kansen tot participatie geven. Het gaat dus om een onderzoek dat de beleving van kinderen via creatieve en participatieve methoden wil belichten. Een bijkomende uitdaging is het vermijden van de term armoede, onder meer omdat zij die niet herkennen als van toepassing op hun situatie.

Meer informatie en verantwoording omtrent de hele aanpak is te vinden in Deel 1 van dit rapport. Als verdere inleiding wordt de onderzoeksgroep beschreven en wordt de aangewende onderzoeksmethodologie kort belicht.

Bereiken van de doelgroep

De nauwe samenwerking met Uit De Marge, Het Steunpunt voor Jeugdwerk met Maatschappelijk Kwetsbare Kinderen en Jongeren en Het Vlaams Netwerk van verenigingen waar armen het woord nemen, maakte dit onderzoek mogelijk. Deze koepelorganisaties stimuleerden de bij hen aangesloten lokale kinderwerkingen om mee te werken aan het onderzoek. Zo werd een gunstige werksituatie gecreëerd: gunstig omdat ze toeliet kinderen te bereiken die tot de doelgroep behoorden (zonder ze als 'arm' te moeten benoemen) en om bij de hele opzet van het onderzoek de hulp te krijgen van mensen die reeds een vertrouwensrelatie hadden met de kinderen. Het engagement van de lokale begeleiders was cruciaal om van dit onderzoek maatwerk te maken voor alle kinderen in elke specifieke werking: daardoor kon aan de kinderen veiligheid en vertrouwen geboden worden. Deze situatie bood ook de gelegenheid om bij te dragen tot de empowerment van de kinderen en tot een zekere ondersteuning van de lokale werkingen.

Voor dit onderzoek met kinderen (5-12 jaar) engageerden zich volgende werkingen tot deelname aan het onderzoek: kinderwerking Fabota (Leuven), D'Broej (Brussel), Wijkcentrum De Kring (Eeklo), Centrum Kauwenberg (Antwerpen) en Leren Ondernemen

(Leuven). Met uitzondering van D'Broej maken deze werkingen deel uit van het proeftuinenproject, een samenwerkingsverband tussen Uit De Marge vzw, Het Vlaams Netwerk van verenigingen waar armen het woord nemen en de Vlaamse overheid.¹

De onderzoeksgroep

Verdeeld over de verschillende werkingen werkten er een 60-tal kinderen tussen 5 en 12 jaar mee aan dit onderzoek. Daarbij kwamen zowel meisjes als jongens aan bod, en zowel kinderen van Belgische als van niet-Belgische afkomst. Representatief in de statistische betekenis is deze onderzoeksgroep niet, dat was niet de ambitie. Het gaat hier immers over kwalitatief onderzoek dat eerder uit is op diepgaande informatie over de beleving van kinderen en jongeren in armoede dan op cijfers.

Toegang creëren tot de betekenisverlening van kinderen en jongeren

Dit onderzoek is een belevingsonderzoek, een kwalitatieve vorm van onderzoek die zich richt op de verschillende zingevingsprocessen die mensen hanteren in hun interactie met hun omgeving. Er wordt niet vertrokken vanuit afgebakende denkkaders die al gevuld zijn met vooroordelen, verwachtingen en theorieën. De onderzoekers laten zich met een open blik en houding leiden door de kinderen en jongeren die deelnemen aan dit onderzoek. Daarom is dit ook een participatief actieonderzoek dat werkte met methoden die vermeden de kinderen te stereotyperen en daarmee te marginaliseren (Veale, 2005: 255). Kinderen dienden zelf te kunnen bepalen welke onderwerpen aan bod kwamen binnen het onderzoeksthema (Lauwers & Vanderstede, 2009: 4) en tegelijk welke expressievormen daarbij gebruikt werden (Lauwers et al., 2005: 2). Zodoende moesten de methoden participatief en non-directief van aard zijn, en moesten ze het mogelijk maken dat kinderen zelf de controle kregen over het gegenereerde materiaal (Veale, 2005: 255)

Voorafgaand aan het onderzoek werd dus geen afgelijnde set technieken en methoden bedacht, wel werd bij de voorbereiding van de activiteiten in de lokale werkingen een voorkeur uitgedrukt voor methoden die ruimte lieten voor de expressie van verschillende waarden, meningen en interpretaties.

In dit participatief belevingsonderzoek werden diverse creatieve methoden uitgewerkt om de beleving van kinderen, hun kennis, ervaringen en betekenisverlening aangaande hun eigen leven te exploreren.

De gebruikte methoden en technieken met kinderen zijn foto-eliciterende interviews, kampen bouwen, schilderen en een boek maken met kinderen, live striptekeningen maken bij verhalen van kinderen, participatieve observatie, toneel, stellingenspel, tekenen op grote vellen papier, etc.

Heel concreet werden de diverse sessies met kinderen voorbereid samen met de lokale begeleiders om maximaal aan te sluiten bij en in te spelen op de plaatselijke ervaringen enerzijds en om anderzijds maximaal bij te dragen tot het proces van empowerment dat er reeds gaande was.

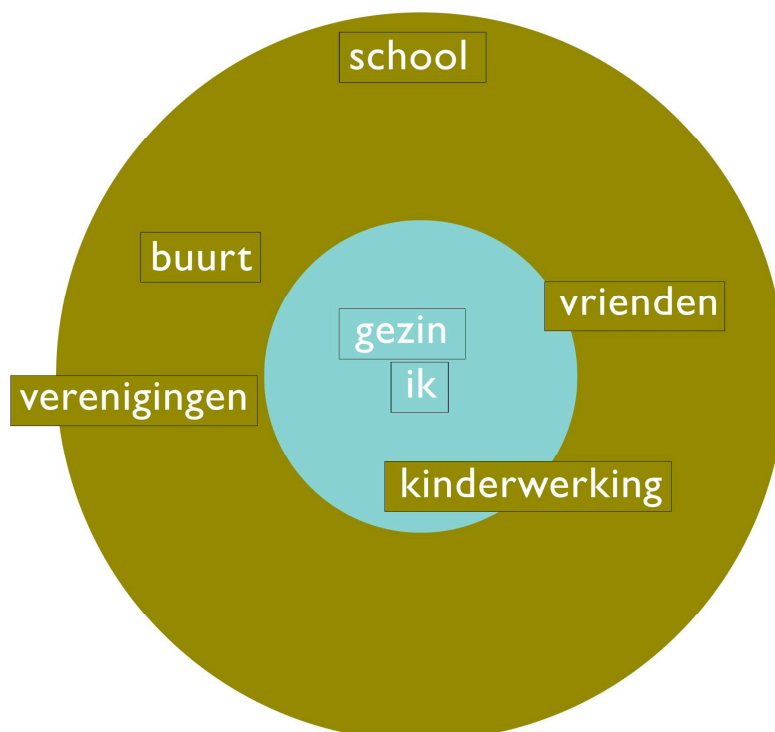
¹ Dit proeftuinenproject vormt een samenwerking tussen Uit de Marge vzw en Het Vlaams Netwerk van verenigingen waar armen het woord nemen. Het begeleidt kansengroepen en wil het werken met kinderen en jongeren in armoede als specifieke werkvorm profileren en vooral het perspectief van de jongeren zelf in de aandacht brengen (bron: http://www.vlaams-netwerk-armoede.be/documents/nieuwsbrieven/2009/Nieuwsbrief%202009_05.pdf).

Alles samen brachten de onderzoekers zo'n 130 uren door samen met kinderen.

Leeswijzer

Om een vlotte lezing van dit rapport te vergemakkelijken, is het volgende goed om weten.

- De tekst is opgedeeld in diverse thema's (hoofdstukken). De tekening hieronder is een visuele voorstelling van hun samenhang en van hun verhouding tot het kind en tot elkaar. In het laatste hoofdstuk van dit deel wordt deze visuele weergave verder toegelicht.
- In dit rapport kunnen drie type teksten onderscheiden worden.
 - o De inleidende en verbindende teksten en de samenvattingen zijn bijdragen van de onderzoekers.
De uitspraken en verhalen van kinderen zelf worden in de tekst letterlijk en cursief weergegeven. (Enkele citaten werden meer dan éénmaal gebruikt omdat zij relevant zijn voor meerdere thema's.)
 - o De tekstdelen die komen uit observaties en uit uittreksels van onderzoeksdagboeken, zijn verwoordingen van de onderzoekers. Deze worden gevolgd door (Obs).
- Een aantal keren verwijzen kinderen naar foto's, naar fotoapparaten, naar 'foto's trekken'. Dat kan vreemd overkomen, maar in diverse groepen kregen de kinderen een fotoapparaat waarmee zij aan de slag gingen om leuke en minder leuke dingen te fotograferen. Die foto's werden besproken met de kinderen.
- Alle verwijzingen naar personen, plaatsen of werkingen werden verwijderd uit respect voor de privacy van kinderen.

Inleiding

Verleidingen

Bij het maken van een analyse van een heterogeen geheel van uitspraken en observaties van kinderen die focussen op hun belevingswereld, bestaan er een aantal verleidingen waarvan onderzoekers zich bewust moeten zijn.

Een eerste verleiding bestaat erin om expliciet naar belevingen te gaan zoeken die te maken hebben met armoede. Daarbij gaat de onderzoeker zijn eigen beeld van armoede hanteren als referentiekader. Dat geeft geen beeld van hoe de kinderen hun leefsituatie beleven, maar wel van waar de onderzoeker signalen van armoede in het kinderleven onderkent. Een tweede verleiding bestaat in het zoeken naar de verschillen van deze kinderen met andere kinderen; dat zou een interessante oefening kunnen zijn, mits er gelijktijdig een aantal ‘middenklassegroepen’ kinderen worden betrokken in het onderzoek; maar dan is het gevaar groot dat de perceptie van de controlegroep de overhand neemt en normatief wordt.

Een derde verleiding is om soorten armoede te omschrijven. De verscheidenheid van de groepen waarmee gewerkt werd was redelijk groot: grootstedelijke versus stedelijke omgeving, werkingen in de sfeer van generatiearmoede versus allochtonen, kinderen die zonder meer tweelandig zijn (ze leven letterlijk in twee landen en hebben te maken met verschillende socio-culturele achtergronden enz.)... Zo'n benadering zou interessant kunnen zijn, maar dan moet het hele onderzoeksopzet daarop gericht zijn. En dat is het niet.

Er werd voor geen van deze drie benaderingen gekozen (alhoewel ze wellicht soms toch wel doorschemeren).

Referentiekaders van kinderen

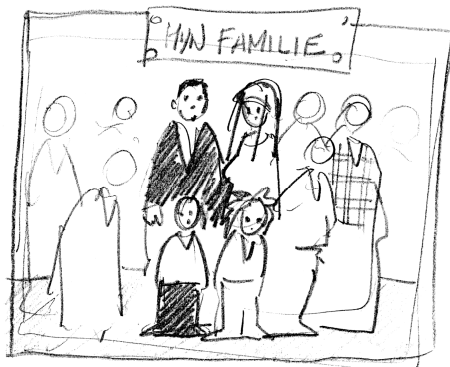
De benadering waarvoor hier gekozen werd, ging op zoek naar de eigen referentiekaders van deze kinderen als kindergroep, daarbij achterwege gelaten of ze ook een armoedegroep zijn. Kinderen moeten eerst en vooral zelf aan het woord komen. Het is vervolgens aan de onderzoekers om te proberen deze kinderen te verstaan: eenheid zien, rode lijnen, verbanden, samenhang. Dat moet het ook voor volwassenen gemakkelijker maken om deze kinderen in andere omstandigheden te verstaan, ze tot hun recht te laten komen, ze te laten participeren aan onze samenleving. En omdat het zeker niet uitgesloten is dat de lezer zelf aan het denken gaat over de beleving van deze kinderen, werden ook vele citaten en beschrijvingen bijgevoegd: daarmee is het mogelijk ook zelf bij te dragen tot de vertaalslag van de kinderen naar de volwassenen.

Het is belangrijk om bij de lezing van dit rapport een aantal aandachtspunten mee te nemen. Ten eerste dat de thema's door de kinderen zelf gekozen werden. Er waren heel verschillende manieren waarop zij die konden aanbrengen, maar de onderzoekers of de begeleiders brachten ze niet aan. De keuze van de thema's en het niet kiezen van andere thema's op zich zegt al heel wat. Zo komt de hulpverlening niet in beeld (uitz. opvoedingshulp in één gezin), gezondheid evenmin. Fysiek geweld door een kind komt wel aan bod (één geval) alsook extreem geweld binnen een ander gezin in de familie. Dit onderzoek geeft geen antwoord op de vraag waarom die thema's niet aan bod komen: zijn ze niet belangrijk voor de kinderen, zijn ze afgeschermd door de ouders, speelt hier zelfcensuur?

Een tweede punt van aandacht is dat de lengte van de bijdragen per thema significant is: korte hoofdstukken komen voort uit een beperkt aantal quotes van de kinderen, lange hoofdstukken zijn het resultaat van meer inbreng.

Een hierbij aansluitend en derde aandachtspunt waar men bij dient stil te staan is het ‘zwijgen’ van kinderen. Hiermee wordt bedoeld dat dit rapport geen integrale weergave is van wat kinderen ervaren, denken en voelen. Kinderen vertellen niet alles. Dit werd soms duidelijk doordat kinderen mondeling aangaven niet verder te willen praten over iets, andere malen was het eerder een interpretatie, een aanvoelen van de onderzoekers dat er liever niet verder verteld werd. Het is onmogelijk om hier verklarende uitspraken over te doen zonder er interpretaties aan toe te voegen. Zijn kinderen, mede door hun beperkte sociale contacten, niet gewend te praten over hun beleving? Spreekt uit hun zwijgen de loyaliteit naar hun familie, vrienden of anderen? Speelt de relatieve on-vertrouwdheid met de onderzoekers hierin een rol? Of hebben ze net als iedereen soms gewoon geen zin om te vertellen? Dit zijn enkele afwegingen die gemaakt kunnen worden.

1. Gezin

| Striptekeningen gemaakt tijdens gesprekken met kinderen over het gezin

Bij het bevragen van de leefwereld van de kinderen valt de sterke en centrale plaats van het gezin op. Van daaruit krijgt hun leven invulling, gestalte en zingeving. In dat gezin is de moeder de spil vanuit de ogen van de kinderen draait het gezin rond haar. De vaderfiguur is veeleer een satelliet die weleens dichterbij komt maar die vaak buiten het gezichtsveld blijft, hetzij omdat hij werkt, hetzij omdat hij niet in het gezin woont. Broers en zussen draaien mee rond de spil; met hen is er een sterk ‘wij-gevoel’ dat niet kan gezien worden als het summum van harmonie maar als een krachtenspel van aantrekken en afstoten. En in deze molen draaien ook de huisdieren mee. Meest kritiek in die gezinssituatie krijgt de huisvesting: die is zeker voor verbetering vatbaar, zowel in haar elementaire kwaliteiten als qua grootte.

Kinderen groeien op binnen een twee-ouder- of éénoudergezin dat het fundament vormt van waaruit zij hun leefwereld ervaren, beleven, exploreren, vormgeven en opbouwen. Dit is een gegeven waar voor kinderen niet aan getornd wordt. Een goede thuis is volgens kinderen “iemand die voor u zorgt en u eten geeft”, “dat je goed behandeld wordt”. Uit alle ontmoetingen met kinderen die plaats vonden in het kader van dit onderzoek spreekt een onwrikbare loyaliteit naar ‘hun’ gezin toe. Hoewel er ook kritiek wordt geuit en conflicten voorkomen (vooral met broers en zussen), is er een sterke verbondenheid van de kinderen met hun gezinsleden en blijft de privacy van het gezin iets dat kinderen graag willen bewaren.

Uw mama zit dus langs de ene kant van de zetel en uw papa langs de andere. Waarom zitten ze niet dichterbij elkaar?

Ik weet dat niet.

Geven die elkaar wel eens een knuffel of een kusje ofzo?

Ik weet dat niet.

Jij woont daar toch ook, jij ziet dat toch?

Ja, maar ik zeg dat niet.

Weet ze [je mama] ook dat ze best wel een leuke is?

Dat weet ik niet maar normaal wel, want ik zeg dat zij de beste mama van de wereld is.

Dat is lief van u. Zegt zij ook wel eens zoiets tegen u?

Dat weet ik niet.

Zegt ze niet eens ‘A., jij bent de liefste van de wereld’, of ik zie u graag?

Ja, maar wel op een andere manier.

Kan je zeggen hoe dat jullie dat zeggen?

Nee.

Is dat iets tussen u en uw mama?

Ja.

Dan laten we het maar zo.

De leefwereld van kinderen vertrekt vanuit het gezin, waartoe behoren: de ouders, broers en zussen, en huisdieren. Alle kinderen die meewerkten aan dit onderzoek groeien op onder de hoede van ten minste één van hun biologische ouders. Er zijn drie verschijningsvormen: het gezin waarin beide biologische ouders aanwezig zijn, het nieuw samengesteld gezin en het éénoudergezin zijnde het gezin onder de zorg van moeder (of bij uitzondering van vader). Ze zijn alle drie stevig vertegenwoordigd.

Een nieuw samengesteld gezin kreeg meestal gestalte na een scheiding waarna een nieuwe partner voor moeder (of zeldzamer voor vader) zijn intrede deed in het gezin. De nieuwe partner krijgt snel een eigen plaats.

Deze mevrouw kan ook zot doen, dat is mijn mama. En mijn mama heeft een nieuw liefde. Haar liefde, gisterenavond, die heet X, zij gaan wel binnenkort kindjes maken. En mijn mama heeft al vier kinderen. Mij, mijn zus, nog een grote zus en nog de zoon van X. Dat is mijn stiefbroer.

Dat is mijn mama, de X, mijn broer, mijn zus en mijn schildpadjes. X is de man van mijn mama. Mijn papa die woont in Afrika. Mama is zwanger. Is nog geheim. Het is de baby van mijn mama en X. X moet daar dan zorg voor dragen.

De situatie waarin kinderen opgroeien wordt niet als onstabiel ervaren maar blijkt wel complex voor kinderen. De grote variëteit aan onderlinge relaties stoort de kinderen niet, ook al kunnen ze deze niet altijd exact duiden: “*Ik snap er ook geen bal meer van*” (uitspraak over gezinssamenstelling). Het gaat hier over biologische of stiefouders, broers, halfbroers, stiefbroers, zussen, ouders, ... Dergelijke situaties worden door kinderen niet als problematisch gekwalificeerd: het is gewoon hun dagelijkse gezinssituatie.

Aardig wat kinderen zijn tweelandig. Hiermee wordt bedoeld dat hun ‘roots’ in een ander land liggen dan in België. Voor de term tweelandigheid werd gekozen omdat kinderen een sterke band lijken te voelen met twee landen: België en het land van herkomst. Dit komt ten eerste tot uitdrukking in de ingrijpende invloed van hun cultureel/ religieuze ‘roots’: Koranschool, voedingsvoorschriften en regels m.b.t. het bidden. Ten tweede blijkt dat de kinderen in België wonen gedurende een groot deel van het jaar, maar gedurende de zomermaanden verblijven zij in het land van herkomst (Marokko) waardoor het in hun beleving ook een ‘thuisland’ wordt. Het is er warm, ze kennen er iedereen en ze voelen zich er thuis.

Deze tweelandigheid is dermate verankerd dat de kinderen vinden dat ook hun kinderen (later) – naast Nederlands – Arabisch zullen moeten leren. Daarnaast zijn er nog kinderen die familie hebben elders in de hele wereld; het is kortom een bont gezelschap dat een beeld geeft van onze geglobaliseerde wereld.

Mijn papa gaat soms naar Ghana omdat hij daar ook nog een zoon heeft. Dan gaat hij voor twee maanden of zo, maar hij houdt ook veel contact met de telefoon. Dat vind ik ook lief van hem. Mijn familie is gewoon super belangrijk voor mij, ik houd gewoon van hen.

Mag jij soms met uw papa mee met de kleine auto?

Elke keer. Naar de Aldi en naar het slachthuis.

Wat ga je daar doen?

We slachten een schaap. Ik vond dat leuk. Ik mag met de schapen in. Zij hebben horens en ik ben daar niet bang van. In Marokko hebben we ook kei veel schapen. Wel 20. We slachten er drie, soms vijf elke dag bij ons huis. In Marokko is het leuker omdat er altijd zon is en mooi weer, dan gaan ze naar zee en ik heb daar meer vrienden dan hier.

Samengevat

Het centrum van de leefwereld van de kinderen is het gezin. Er worden drie types van gezinnen onderkend: het gezin met de twee biologische ouders, het nieuw samengesteld gezin en het eenoudergezin. De kinderen hebben weleens last met een gedetailleerde omschrijving van het nieuw samengesteld gezin, maar in alle gezinnen is er sprake van een groot wij-gevoel (samenhorigheid) en van een grote loyaliteit. Een ander aspect van diversiteit is de tweelandigheid van sommige kinderen: ze leven a.h.w. in twee landen tegelijk.

1.1. De ouders in het gezin

1.1.1. Aanwezig – afwezig

Binnen het gezin staan moeders en vaders in het centrum van het kinderleven; ze komen beiden vaak ter sprake en ze komen loyaal aan bod in de verhalen van kinderen.

Mijn mama en papa zijn leuk en grappig en doen alles voor ons.

We gaan soms met papa naar het park voetballen.

Mijn mama kookt eten, dekt de tafel, koopt dingen voor ons, die doet alles voor ons. Ik vind mijn mama de beste.

Mijn mama is de mooiste omdat zij minder streng is (dan papa).

[Ik wil later bij mijn mama en papa blijven wonen omdat] mijn mama en mijn papa leuk en grappig zijn en omdat ze alles doen voor ons.

Dit is een aanwezigheid in de geesten die niet dezelfde is als de feitelijke aanwezigheid. Immers, zo blijkt moeder ook vaak latent aanwezig in de verhalen van kinderen. Wanneer kinderen bijvoorbeeld spreken over het aankleden 's ochtends of het eten 's avonds blijkt het moeder die tijdens deze momenten aanwezig is, terwijl vader nergens te bespeuren valt.

Mijn mama heeft mij vandaag heel warm aangekleed.

Ik help mijn mama thuis soms ook met afwassen.

Als we in bed moeten dan speelt de mama nog een beetje met ons en soms als wij tv kijken zet zij gewoon de tv af omdat wij ons aan moesten kleden. Maar wij doen dat eigenlijk altijd terwijl.

Deze quotes illustreren de evidentie van mama's aanwezigheid. Kinderen stellen zich hier geen vragen bij of spreken hier zelden over: mama is er gewoon altijd en dat is normaal.

Papa is minder aanwezig, maar als hij er is, valt hij meer op.

Vaders zijn voor kinderen minder zichtbaar in het gezin. Kinderen zeggen soms letterlijk: "Mijn papa is nooit thuis"; bij anderen schemert het door in hun verhalen:

Mijn papa is niet thuis op mijn verjaardag.

Ik moet altijd stil zijn overdag want dan slaapt mijn papa.

Ik vraag niet of hij met mij wil voetballen, hij doet het toch niet... mijn papa is lui.

Werk of ziekte worden het vaakst aangehaald als oorzaken van de afwezigheid van vaders (die in het gezin wonen) en een enkele keer verblijft hij in de gevangenis. Kinderen weiden hier niet over uit. Ondanks die fysieke en emotionele afwezigheid blijven kinderen toch erg positief over hun vaders. Ze vertellen enthousiast over hun vader die grappige dingen doet, klust in het huis, mama af en toe ook eens helpt met koken en vooral hoe hij met hen speelt; maar hij mag wel wat meer thuis zijn.

[Wat is het allerleukste?] Mijn eigen vind ik leuk en mijn papa.

Het is mijn computer en ook die van mijn papa en als wij wedstrijdje willen spelen dan schakelen we twee computers in, het zijn juist dezelfde.

Dat is mijne papa. Die is vandaag gaan werken. Hij is grafiet (graffiti) gaan wegdoen. Hij moet veel werken.

Minder vaak voorkomend is de onbeschikbaarheid van moeders binnen het gezin.

Mijn mama kon niet voor mij zorgen.

Mijn mama vindt dat te lastig, te veel baby's..

Ze ligt overdag altijd op de zetel.

Mijn mama is ziek, ik vind dat spijtig want dan kunnen wij weinig met haar doen.

De oorzaak van die onbeschikbaarheid vinden de kinderen in ziekte of zwangerschap; maar net als bij de afwezigheid van vaders is ook dit een thema waar kinderen niet graag over uitweiden.

Dat gebeurt niet zo dikwijls he [dat we 's avonds cornflakes eten], meestal heeft ze wel eten bereid maar nu had ze niet zo veel zin.

Hoe zou dat gekomen zijn?

Omdat papa toen niet thuis was en mama had geen zin omdat ze pijn had in de buik (zwanger).

Dat is een foto van de spuit van mijn mama haar nek. Dat vind ik belangrijk. Mijn mama heeft iets aan haar rug en aan haar nek. Dat vind ik spijtig want dan kunnen we minder dingen doen met mijn mama. Ze mag niet veel dragen en zo want dat is niet goed.

Enkele malen in dit onderzoek spreken kinderen over de ongewenstheid of de verstoorde relatie tussen (één van) hun ouders en zijn of haar 'andere' kinderen.

De mama van mijn mama die wilt geen kindje. Mijn mama gaat dat een beetje later aan haar mama vertellen. Toen ik nog in mijn mama haar buik was wilde zij mij eigenlijk ook niet. Hoe komt dat?

Omdat wij dan al met vier kinderen zijn denk ik en zij vindt dat te veel denk ik.

Heb je er zo nog?

Drie halfzussen en dan ken ik nog maar drie halfbroers.

Van wie zijn die kinderen?

Van mijn mama. Mijn mama heeft 11 kinderen of zo maar ik ken ze niet. Ik ken maar 1 zus.

Waar wonen die andere kinderen dan?

Dat weet ik niet.

Ziet uw mama die soms?

Dat weet ik niet.

Hoe vind je dat, dat je die niet kent?

Zij hebben ons wel gezien maar toen waren we nog heel klein, nog baby.

Die wonen dus niet bij uw mama. Hoe vind jij dat?

Een beetje leuk. Omdat mijn broers soms van mijn geld pikken

Wie?

X, dat is mijn oudste broer.

Zie je die soms wel?

Ja, ik zie ze alle drie.

Hoe komt dat die geld pikken?

Toen was ik beneden en hij was boven en toen zag hij mijn spaarpotje en hij pakte al da geld eruit.

Wat heb jij toen gedaan?

Niks, we wisten niet wie dat was. Maar hij was dat want niemand anders heeft dat gepakt.

Wat zegt uw mama er dan van?

Ze zegt dan dat we daar toch niks tegen kunnen doen.

Zijn er dan nog andere kinderen?

Alleen ik, mijn mama en papa willen geen kinderen meer.

Waarom niet?

Omdat ik te veel lawaai maak als er een kind is.

Hoe komt dat?

Omdat ik het gewend ben als er kinderen zijn en wild zijn.

Hoe vind jij dat?

Ik vind da niet leuk omdat mijn papa dan mij straft als er iemand roept.

Heb jij nog een broer of zussen?

Ja, die zijn eerder geboren

Hebben die dezelfde mama en papa als u?

Ja, maar wij zijn alle drie gescheiden.

Wat bedoel je daar mee?

Omdat mijn broer niet echt mijn broer is, omdat mijn broer de stiefbroer is van mij. Mijn zussen zijn allebei op hetzelfde moment gegroeid.

Is dat een tweeling?

Ja, X is eerder geboren dan Y.

Alle twee kindjes van u mama?

Ja, ze komen om de 14 dagen.

Waar zijn ze dan de rest van de tijd?

Bij hun mama en hun papa want mijn mama vond da te lastig, te veel baby's.

1.1.2. Rolverdeling thuis

De rolverdeling die ouders aanhouden binnen het gezin is, vanuit de observaties van de kinderen, als klassiek te typeren. Moeder neemt overduidelijk de zorgende taken op zich binnen het gezin. Dat is voor kinderen zo klaar als een klontje: zij zorgt voor eten, voor kleren, voor het poetsen, voor het winkelen, de afwas, voor het geven van aandacht en het knuffelen, enz. Het is mama die weleens snoep voor hen koopt en speelgoed.

Mama staat het dichtst bij de kinderen in de directe zorg voor hen en in het aansturen van het hele huishouden. In de ogen van de kinderen profileren vaders zich binnenshuis vooral als een gezagsfiguur en blijven hun taken beperkt tot klussen in huis, hoewel een enkeling zich af en toe toch eens aan het kookfornuis waagt.

Kookt uw mama vaak?

Ja, soms ook mijn papa maar mijn mama het meest.

Ons waskot was eerst de keuken, nu een waskot en nu komt er de kamer van mijn mama en mijn papa. Er komt ook nog een trap. Mijn papa is al bezig, met hulp van zijn vrienden.

Mijn papa gaat binnenkort een stuk in mijn kamer schilderen. Van plop en van Cars.

Mag jij je kleine zus soms de fles geven?

Ja, soms niet en soms wel. Mijn zus is nog zo klein, dat is nog een baby'ke zelfs. Mijn papa geeft soms ook de fles en een vuile pampers. Ik gooi de vuile pampers altijd weg.

Uit de verhalen van kinderen blijkt dat de ouders regels opstellen die hun leven, hun spel en het gezinsleven structureren, afbakenen en beïnvloeden. Daarbij vertellen zij ook over de consequenties als zij afwijken van de regels: de ouders belonen als je braaf bent en straffen als je stout bent. En mama is daarbij minder streng.

Ik weet niet waarvan mijn papa blij van wordt. Hij wordt boos als ik iets uitgespookt heb.

Ga je wel eens iets met uw papa doen?

Ja, op de zolder werken en soms krijg ik een keer een nieuwe fiets en soms mag ik op de computer als ik braaf ben.

Wie ken je het beste van uw mama en uw papa?

Mijn mama.

Hoe komt dat?

Omdat ik die het eerste zag.

Hoe bedoel je dat?

Omdat ik daar eerst mee woonde, mijn papa woonde toen in een ander huis.

Is uw papa uw echte papa of uw stiefpapa?

Mijn echte papa.

Die woonde toen in een ander huis maar nu woont die bij u.

Maar nee, wij zijn bij hem gaan wonen.

Hoeveel jaar was jij toen jij bij uw papa ging wonen?

Dat weet ik niet.

Was jij nog klein?

Ja.

Weet jij dat omdat uw mama u dat verteld heeft?

Nee, ik kan mij dat herinneren.

Mijn mama is de mooiste omdat zij minder streng is (dan papa).

De rolverdeling mag dan duidelijk zijn, het niet steeds mogelijk om de eigen rol helemaal waar te maken. Mama slaagt er niet steeds in om alles optimaal te regelen.

Dat ik soms niet zo veel aandoe, terwijl het wel koud gaat zijn.

Dat je niet genoeg kleren aandoet?

Ja bijvoorbeeld, nu is het koud buiten en ik heb dat en dat aan (dunne koltrui en een jurkje erover) en dan nog een klein hemdje.

En geen jas?

Jawel.

Hoe komt dat dan?

Omdat mijn mama mij aan het begin van de week, of als we gedoucht hebben kleren geeft en dan moet ik dat een paar dagen aandoen en dan gaat het altijd kouder en kouder worden, en ja...

Betekent dat dan dat uw mama u niet genoeg kleren geeft?

Jawel maar die dag is het dan iets warmer en dan gaat het altijd kouder en kouder worden, en dan.

Zeg je dan eigenlijk, ik doe altijd een paar dagen na elkaar hetzelfde aan, ook al wordt het een beetje kouder, dan nog houd ik hetzelfde aan?

Ja.

Hoeveel dagen doe je dan zo hetzelfde aan?

Bijvoorbeeld nu ben ik naar het clubje en dan maak ik meestal mijn kleren vuil. Dan zegt mama: 'geen nieuw kleren nemen want dan gaat ge die weeral vuil maken' en mijn mama wast niet graag.

Heb je zoveel kleren dat je elke dag iets anders aan zou kunnen doen?

Ja, ik heb wel veel kleren maar meestal zomerkleren.

En wanneer eten jullie dan?

Soms vroeg en soms laat.

Wat eet je meestal?

Meestal eten we, we eten eigenlijk van alles.

Eten jullie meestal brood, of cornflakes zoals op de tekening, of meestal aardappelen of spaghetti?

Meestal eten we brood.

Als je op school bent in de middag, wat eet je dan?

Elke week eet ik één keer warm, ofwel boterhammen. Als mama niets heeft om te eten dan moeten we wel warm eten, ook al staan we dan niet op de lijst.

Hoe komt dat dan?

Bijvoorbeeld, er was te weinig brood en mijn papa had dat in de morgen opgegeten en voor zijn werk en dan hebben wij geen brood.

Zeg jij dat dan tegen de juf?

Nee, dan zeg ik eigenlijk niets tegen de juf maar er zijn twee juffen die meestal in de refter staan en die zegt dan dat ik niet op de lijst sta maar ik moest dan wel warm eten. Toen moest ik eigenlijk alleen maar soep eten maar toen mocht ik eigenlijk nog warm eten.

Vandaag was er geen brood?

Nee, vandaag was er wel brood.

Gebeurt dat wel eens meer dat er geen brood is 's morgens?

Ja, dat gebeurt wel eens meer.

1.1.3. Tewerkstelling

Kinderen zijn ervan op de hoogte of hun ouders al dan niet buitenshuis werken. Wat hun werk precies inhoudt, is niet altijd even duidelijk en dus is ook het benoemen van de beroepen moeilijk. “*Mijn papa werkt*” of “*mijn papa maakt ruiten*” zijn typische uitdrukkingen waarmee kinderen over het beroep van hun vaders vertellen. Ook vele moeders zijn ook aan het werk, “*mijn mama maakt melk*”, “*mijn mama poetst bij de politie*”. Daarnaast wordt ook het werk binnenshuis vaak erkend als werk. Uitspraken als “*Mijn mama werkt thuis*”, “*mama doet het huishouden*” of “*mijn mama moet op ons passen*” tonen dit aan.

Niet alle ouders werken buitenshuis; sommige vaders maar vaker nog moeders hebben geen betaalde baan. Omstandigheden die hiervoor worden aangegeven zijn ziekte, geen diploma hebben en daarom geen werk vinden, en voor de kinderen moeten zorgen.

De kinderen zien duidelijk de voor- en nadelen van een mama op de arbeidsmarkt: een buitenshuis werkende mama betekent minder tijd voor hen maar betekent tegelijk ook meer sociale contacten voor moeder en meer geld voor leuke dingen:

Mijn mama gaat proberen werk te zoeken omdat ze nu nooit buiten kan, met mijn klein broertje. Ik vind dat een beetje leuk omdat ze dan geld gaat verdienen en dan krijgt ze daar misschien kleren.

Werkt zij of is ze thuis?

Ze is thuis.

Waarom?

Omdat ze op ons moet passen.

Vind je dat leuk dat ze thuis is?

Ja.

Zou je het ook leuk vinden als ze ging werken?

Aan de ene kant wel en aan de andere kant niet.

Kan je zeggen waarom?

Aan de ene kant omdat we geld verdienen en aan de andere kant omdat ze dan niet op ons kan passen.

Kinderen erkennen deze situatie als een dilemma maar doen er verder geen uitspraak over. Bij vaders speelt dit dilemma niet: vaders moeten gewoon veel werken. Uit de verhalen van kinderen blijkt wel dat in de beroepskeuze van vader, het loon een rol speelt.

Mijn papa gaat naar het werk en hij moet daar glazen maken. Hij heeft voor dat werk gekozen omdat hij daar meer wordt betaald. Eerst moest hij water maken en nu glazen.

1.1.4. Samengevat

Mama is voortdurend aanwezig (al wordt dat niet steeds zo expliciet gemeld), papa's aanwezigheid wordt explicieter vermeld, wellicht omdat hij er minder vaak is. Papa is vaker (fysiek) afwezig, en met betrekking tot mama spreekt men eerder over onbeschikbaarheid (o.a. wegens ziekte).

De mama heeft de zorgende rol en neemt de opvoeding in handen en papa neemt de klussen in huis op zich. De tewerkstelling van de ouders is zeker niet algemeen en de kinderen zien de spanning tussen de zorgende functie en het buitenshuis werken van mama.

1.2. Broers en zussen

De kinderen zijn zelden kind-alleen. Ze hebben eerder minstens één broer of zus, halfbroer of halfzus, stiefbroer of stiefzus. Hoe de vork precies in de steel zit, welke papa en mama precies bij wie hoort, is in nieuw-samengestelde gezinnen niet altijd duidelijk voor kinderen, maar daar storen zij zich niet aan. Bloedverwantschap is niet doorslaggevend om een ander kind dat in huis woont als broer of zus te vernoemen.

Daarnaast zijn er natuurlijk ook nog broers, zussen, halfbroers, halfzussen, stiefbroers of stiefzussen die niet bij de kinderen in huis wonen. Ook hierover blijkt bij kinderen veel onduidelijkheid te bestaan. Redenen die aangehaald worden voor het niet in huis wonen zijn:

Die woont bij zijn mama en papa.

Die is in een instelling omdat hij stoute dingetjes heeft gedaan.

Hij is gehandicapt en woont op school.

Papa en zus hebben ruzie.

Wanneer kinderen over deze afwezigheid spreken geven ze aan het jammer te vinden dat hun broer/zus niet thuis woont en af en toe worden ze echt 'gemist'.

Ik zie mijn klein broertje graag... ik speel graag met hem en geef hem knuffeltjes...met mijn andere broers en zussen doe ik dat niet veel...Mijn broer is niet veel thuis [hij zit op internaat voor kinderen met een handicap], ik moet hem missen tot dinsdag. Mijn zussen en broer zijn wel thuis.

Kinderen spreken over hun broers en zussen vaak in de 'wij'-vorm, wat de samenhang illustreert. Die samenhang belet hen niet om ruzie te maken, of maakt dat net mogelijk. *Mijn broer is soms een beetje mijn vriend, omdat wij soms altijd ruzie maken.*

Mijn zus leert mij zwemmen, ... mijn zus is soms grappig... Zij is mijn vriend niet omdat ze soms slaat en ik sla soms terug.

De meerduidigheid van de relatie toont zich voortdurend: “wij spelen met elkaar” lijkt onlosmakelijk verbonden met “wij maken ruzie”. Broers en zussen spelen dus vaak met elkaar maar harmonieus samen spelen wordt voortdurend afgewisseld met ruzie maken, vechten, boos zijn op elkaar, pesten, plagen, ‘*beu doen tegen mij*’ etc. Wat pesten en plagen precies betekent voor kinderen, wordt verder – in het hoofdstuk over de peers – meer toegelicht. Dit ruziemaken en pesten krijgt heel wat aandacht van de kinderen, maar dat neemt niet weg dat de rangen zich erg radicaal sluiten als één van hen door een buitenstaander wordt aangeraakt.

De ambivalentie van de broederrelatie kan niet duidelijker uitgedrukt worden dan door volgende zin:

Broer is een beetje een vriend, omdat wij soms altijd ruzie maken.

Onder het spel en de ruzie die broers en zussen met elkaar delen blijkt nog een extra laag te zitten. Oudere broers en zussen hebben een verantwoordelijkheidsgevoel en nemen daartoe de zorg voor en bescherming van hun kleinere broers en zussen waar. Zowel jongere als oudere kinderen zijn zich hiervan bewust en een opdracht van de ouders speelt hierin ook vaak een rol. Oudere zussen houden zo bijvoorbeeld een extra oogje in het zeil op de speelplaats, maar kleineren weten ook heel goed waar ze moeten aankloppen als ze op de speelplaats in problemen komen. Nochtans, noch de jongere noch de oudere broers en zussen zijn altijd even gelukkig met dit type relatie.

Een jongere broer getuigt:

Ik heb spijt dat [mijn oudere broer] leeft, of nee, dat hij mijn broer is omdat hij altijd gelijk moet hebben.

Een oudere zus doet haar verhaal:

Ik vind mijzelf soms groter, bijvoorbeeld ik moet op mijn broer en zus letten en dan voelt dat dat ik mij groter voel.... Bijvoorbeeld, mama en papa [zijn er dan wel maar] willen rustig naar het nieuws kijken en dan moeten wij naar boven gaan en dan moet ik op mijn broer en mijn zus letten. Soms vind ik dat niet leuk, soms wel. Want..... soms doet mijn broer dan stout tegen mijn zus...dan ga ik da tegen mama en papa zeggen. Ik vind dat eigenlijk niet zo leuk [dat ik mij soms groter voel]. Ik vind dat niet zo leuk want als je later in het zesde middelbaar zit, dan krijg je meer huiswerk en dan heb je minder tijd.

1.2.1 Samengevat

De meeste kinderen leven in gezinnen met andere kinderen, alhoewel sommige van die andere kinderen niet onder hetzelfde dak wonen maar bij de andere ouder, in een instelling e.d.m. De relatie is er één van sterke verbondenheid en van vele ruzies. Op dit ‘ruzie maken’ wordt later verder ingezoomd.

Grote broer of zus hebben een eigen plek, waarmee noch zichzelf noch de broers en zussen altijd even gelukkig zijn.

1.3. Andere gezinsleden

Naast hun moeders, vaders, broers en zussen maken ook dieren deel uit van het gezin. Kinderen spreken graag en uitgebreid over hun huisdieren. Ze spreken over “mijn poes”, “mijn hondje”, etc. Dieren behoren tot het gezin, maar zijn ook het bezit van het kind of van het gezin. Daarbij vermelden kinderen wie hen het dier gaf of kocht of waar ze het gevonden hebben. Ze zien hun dieren graag en houden er veel van. Deze zijn speelkameraadjes en daarnaast zijn de kinderen ook medeverantwoordelijk voor hun verzorging, alhoewel de ouders de eigenlijke zorg op zich nemen. Dieren zijn voor kinderen deel van de familie met de nodige zorg en planning tot gevolg.

De poes is van mij. Ik heb er twee. Eén die ik al had en een nieuwe. Ik moet die water geven en eten. Ik verschoon ook alleen de kattenbak.

Door het overlijden van dieren komen kinderen in contact met de dood. Uit hun verhalen blijkt dat de verwerking hiervan afhangt van de relatie die het kind met het dier had. Verhalen gaan van “Als ik een dood beestje vind dan...graaf ik een put...en leg ik dat daar in en begraaft ik het. Er leven veel dode beestjes in mijn tuin. Als ik dat zie, dan maak ik een kistje” tot “Hij [hond] was mijn vriend. Anderen hebben er geen verdriet meer over maar ik nog wel. Vooral als ik er over praat of als ik rustige muziek hoor dan moet ik eraan denken en word ik verdrietig.”

Bij de beschrijvingen van de leefwereld komen oma en opa heel zelden aan bod. Eén opa heeft huisvestingsproblemen en woont thans in een garage, een oma woont niet ver van het kind en daar gaat het kind in kwestie dan ook vaak op bezoek (en vice versa). Twee kinderen wonen praktisch bij hun oma. Kinderen van gescheiden ouders spreken slechts over één grootouderpaar: de ouders van die ouders waar ze bij in huis wonen. Meer verhalen over grootouders worden er niet verteld. Ook een oom en een tante of een neef en een nicht komen slechts sporadisch voor.

Maakt uw mama dan warm eten thuis ?

Nee, mijn meme.

Eet jij 's avonds altijd bij uw meme?

Ja, ik slaap heel soms ne keer bij mijn mama. Omdat mijn hond heet Ticha en die had ne keer geplast op mijn bed en ik kon daar niet slapen. Hij is nu vier maanden oud.

1.3.1. Samengevat

Kinderen spreken graag en ronduit over ‘hun’ huisdier. ‘Hun’ poes, hond, vis, vogel, fret, etc is speelkameraadje waar ze in hun beleving verantwoordelijk voor zijn. Het diertje is echt deel van de familie.

Veel contact met familieleden buiten het kerngezin hebben kinderen niet, uitzonderingen daar gelaten.

1.4. Activiteiten thuis

Kinderen brengen veel tijd thuis door. Zoals eerder aangehaald spreken kinderen in deze context over het spelen en ruzie maken met broers en zussen. Ook ouders worden soms betrokken in hun spel, al blijkt dit niet heel vaak voor te komen, maar het wordt wel extra gewaardeerd; niet in het minst wanneer het gaat over een papa die minder aanwezig is binnen het gezin.

We (papa en ik) gaan soms naar het park voetbal spelen of gewoon een spelletje spelen thuis en grapjes maken.

Mama en ik vechten soms om te spelen.

Kinderen praten over hun speelgoed, de multimedia-apparaten (PSP, Nintendo, etc), de televisies en computers waar ze thuis mee spelen of naar kijken.

Kinderen vertellen over hun speelgoed, maar weinig over het spelen met dat speelgoed.

In de verhalen over de activiteiten thuis domineren resp. de televisie en de computer; dat geldt niet alleen voor de kinderen maar ook voor de ouders. Het buitenspelen werd veel minder vermeld, wat wellicht te maken heeft met de periodes waarin dit onderzoek liep: herfst en winter. Hoe dan ook: het scherm, onder welke vorm dan ook, is niet weg te denken uit de huishoudens.

Foto's gemaakt door kinderen

Waarom heb je een foto van de kast getrokken?

Omdat er allemaal speelgoed in zit. Puzzels die muziek kunnen maken, heel veel puzzels, en een puzzel van een vliegtuig. Een vliegtuig dat moet je in elkaar doen, puzzelen.

De mobile home van playmobil. Ik heb zelfs dat kan kuisen op de grond, zo dat de grond proper maakt (zoals op straat) van playmobil. Daar zijn ook steentjes bij en die gaan daar dan in en dan in de vrachtwagen. Ik heb van playmobil ook een vuilkar en een drie-vuilbak, groen, blauw en geel.

Foto's gemaakt door kinderen

Wij hebben veel speelgoed, je kan daar spelen. Soms speel ik met mijn gitaar. Ik kan dat van een spelletje van op de Wii. Ge moet gewoon die noten zien. Dat is groen, rood, geel, blauw en oranje en deze is waar genoten kan maken. Deze is van de elektriciteit. Dat is zonder snaren, dat is met knopjes. Dat is van mij, ik heb dat gekregen van mijn verjaardag, van mijn mama. Ik speel vaak op die gitaar.

Cartoon Network, nickelodeon en Kzoom. Ik mag vaak kijken. Ik mag kiezen wat ik kijk. Soms wil mijn zus iets kijken en dan mag dat van mij.

Wat doe je allemaal als je thuis bent?

Computer, tv kijken

[Dit zijn foto's van] alle dingen die ik leuk vind; digitale kastje van de tv, Play Station, drinken, naar buiten gaan.

Op woensdag kom ik naar de kinderclub en daarna ga ik turnen. Op de andere dagen na school, zit ik op de computer, speel ik op de Play Station, kijk ik tv of ben ik een beetje wild bezig door het huis.

En in onze kamer staat ook een stapelbed en een tv. Wij krijgen al zelf een tv in onze kamer. Wij hebben dat al, al denk ik van vorig jaar. Ik kijk ook tv in de living. Dat is een speciale tv, want wij hebben hier zo 'n box en dan kunnen wij meer posten.

Ik zit graag op de computer. Ik speel en chat op de computer.

Hebben uw mama en uw papa alle twee een computer?

Die spelen ook op facebook. Die spelen daarop en dat vinden die leuk. Dat is voor veel nep centjes te verzamelen. Dat is gewoon voor te spelen. Ik doe dat ook. Vanonder heb je dan een scherm en daar staan vormpjes op, dan weten wij welke wij willen en dan klikken wij erop. Dan komt dat en dan kunnen wij daar mee spelen. Dat kan van alles zijn. Je kan van alles spelen maar ik ken de namen niet vanbuiten.

Speel je vaak op de computer?

Ja, maar onze computer werkt niet meer. Mama 1 computer, papa 2 computers, mijn broer heeft een computer en wij (tweelingbroer en ik) hebben een computer.

Wat doe je allemaal als je thuis bent?

Computer, tv kijken.

Mijn papa speelt altijd graag poker, hij is er precies verslaafd aan. Hij speelt dat elke dag. Ik denk dat hij verslaafd is want als ik hem iets vraag zegt hij altijd, jaja, wacht efkes want ik zit efkes aan de poker.

Wat doet u papa nog als hij niet aan de poker zit?

Voetbal spelen op de playstation.

Speel jij ook wel eens buiten ?

Ja, in het zwembad als het zomer is.

Is dat dan bij u thuis?

Ja, je kan er echt in zitten, ik zit al met mijn hoofdje eronder. Mijn zus leert mij altijd zwemmen.

En speel jij in de winter soms buiten?

Alleen als het sneeuwt.

1.4.1. Samengevat

Kinderen brengen heel veel tijd thuis door en dus met broer/zus. Dat zijn de speel- (en ruzie-) partners bij uitstek. Als mama en/of papa eens meespelen, wordt dat sterk gewaardeerd. Spelen en speelgoed komen aan bod, maar in de beleving is er een overwicht van de tv en van de computer (overigens niet alleen voor de kinderen).

1.5. Uitstappen met het gezin

Uit de verhalen van kinderen blijkt dat ze over het algemeen weinig uitstapjes maken met het gezin en dat het 'op reis gaan' eerder uitzondering is dan regel, behalve bij de 'tweelandige' kinderen. Kinderen vertellen over bijzondere daguitstappen die ze gemaakt hebben. Dit doen ze meestal met mama en papa, met de hele familie of met school. Daguitstappen worden door sommige kinderen gelijk gesteld aan 'op reis gaan'. Uit het enthousiasme waarmee kinderen hierover vertellen is op te maken dat ze het erg leuk vinden om deze uitstappen/reizen te maken; ze zijn bijzonder, mede omdat ze niet vaak voorkomen.

Ik ben al wel met school op reis geweest. Een keer naar Planckendael, De Panne, Blankenberge en de tweede keer naar de Zoo. Voor de rest zijn we niet meer op reis geweest.

Ga jij je vriendin bezoeken als ze naar Tunesië verhuist?

Nee, omdat mama en papa nog nooit naar een ander land gegaan zijn. Misschien als ze klein waren.

Hoe komt dat ze dat niet doen?

Omdat het duurder is, omdat ze nog drie kinderen heeft en er komt er nog eentje bij.

Vinden ze dat erg, dat ze niet naar andere landen kunnen? Waarom zou je naar andere landen gaan?

Omdat je dan mensen in een ander land kan bezoeken of vrienden kan maken.

Hebben ze er last van dat ze dat nu niet kunnen?

Een beetje.

Ben jij wel eens op vakantie geweest?

Nee.

Ook niet zo in België?

Ja, naar een speciale speeltuin.

Wat was daar speciaal aan?

Dat die speeltuin naast een huis was en daar gingen die mensen soms spelen en toen dacht ik die hebben wel een grote koer en toen was de poort open. Toen zag ik andere mensen daar spelen en ik dacht daar ga ik ook spelen.

Zou je graag op vakantie gaan?

Ja, naar Spanje. Omdat het daar warm is.

Dus jullie hebben twee auto's thuis, hebben jullie dat nodig?

Maar ja, eentje voor de papa zijn werk en een grote auto om mee naar Brussel of ergens naar toe te gaan. Mijn tante komt elke vrijdag en daarna gaan we met de grote auto. Dan mogen alle zetels plat en dan mag ik spelen. De zetels mogen plat als we op vakantie gaan. Wij gaan dan naar Marokko, naar Duitsland en naar Frankrijk. Naar Marokko gaan we alleen in de zomervakantie. In kerst of herfst gaan we naar Duitsland of Frankrijk. Ook al tijdens het school he en dan blijven we daar een week ofzo en dan ga ik niet naar school.

1.5.1. Samengevat

Reizen als ontspanning zijn er niet bij (met uitzondering van de tweelandige kinderen).

Een daguitstap naar een attractiepark, betekent al heel wat voor de kinderen.

1.6 Samenvatting

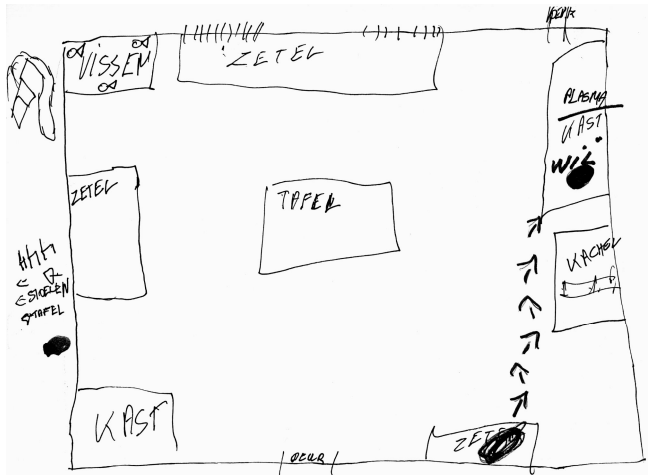
Het gezin staat centraal in de leefwereld van kinderen, in welke verschijningsvorm dan ook. Er heerst een groot wij-gevoel (samenhorigheid) en een grote loyaliteit. Mama is de spil in het gezin, hoewel ze niet altijd beschikbaar is. Ze heeft een zorgende rol, mede ook omdat ze in vele gevallen niet buitenshuis werkt. Kinderen zouden het fijn vinden mocht vader wat vaker thuis zijn. Papa werkt veel maar kinderen kennen hem ook als de klusser en de grapjesmaker in huis.

Naast ouders wonen er ook nog broers, zussen en huisdieren in het gezin. Hoewel sommige van de andere kinderen niet onder hetzelfde dak wonen: bij een andere ouder, in een instelling, etc. Kinderen zijn sterk verbonden met hun broers en zussen, in spel en in het ruzie maken. Een speciale plek is weggelegd voor oudere broers en zussen die vaak een beschermende rol op zich nemen. Ook huisdieren zijn echt deel van het gezin. Ze zijn hun bezit, speelkameraad en kinderen dragen zorg voor hen (mits sterke steun van de ouders hierin).

Kinderen brengen heel veel tijd thuis door met hun broer of zus als spel (ruzie-)partner. Spelen en speelgoed komen aan bod, maar in de beleving is er een overwicht van de tv en van de computer. Uitstapjes met het gezin vinden kinderen erg leuk en reizen zouden ze samen graag maken, hoewel beide weinig tot niet voorkomen.

2. Materiële leefomstandigheden thuis

2.1. Behuizing

Kindertekening van de woonkamer. De stippenlijn geeft de stappen van het kind aan.

Uit de verhalen van kinderen blijkt in eerste instantie dat hun huisvestingssituatie ‘voldoet’, “*wij hebben niet echt een groot huis maar voor twee mensen is het wel goed*”. De toon van deze uitspraak vormt hier een prima introductie voor heel wat kritiek over de staat en de grootte van hun huis. Kinderen uiten vooral kritiek op de ouderdom van het huis (“*soms wordt ons huis oud en wij willen dat niet meer*”), op achterstallig onderhoud (“*het lekt binnen*”, “*het is altijd koud op onze kamer*”, “*wij hebben ratten in huis*”), en op het feit dat ze hun huis eigenlijk een beetje te klein vinden (“*wij willen verhuizen omdat ons huis een beetje kleiner wordt*”). Meerdere kinderen vermelden ook dat de huur van hun huis of de elektriciteitsrekening voor hun huis te hoog is: “*wij slapen op één kamer, anders moet mama teveel elektriciteit betalen.*” Kinderen spreken over dit onderwerp in de ‘wij’ vorm; zij vertolken hier de mening van het hele gezin.

Verhuizen is aan heel wat kinderen niet vreemd, en ze vinden dit geen probleem omdat het vaak een verbetering betekent. Het kan wel een beetje lastig kan zijn omdat je vrienden dan niet meer in je buurt wonen.

Ik woon in X, in een gewoon huis.

Vind je het een groot huis of klein?

Groot

Is er genoeg plaats?

Ja.

Zou je er willen blijven wonen of liever ergens anders wonen?

Ergens anders want ons huis is gans beschimmeld.

Hoe komt dat?

Ons dak is los, we hebben het al gaan vragen om het te vermaken maar ze willen het niet doen.

Waarom gaan jullie niet ergens anders wonen?

Weet ik niet.

Wonen uw mama en uw papa daar graag?

Weet ik niet.

Jij zou liever in een huis wonen zonder schimmel?

Ja, ik wil liever in een villa gaan wonen.

Waarom doen jullie dan niet?

Omdat dat saai is.

Is dat saai?

Nee, leuk.

Waarom doen jullie dat dan niet?

We hebben niet genoeg geld.

Hoe komt dat?

Euh, mijn mama betaalt het eten voor school, en mijn eten voor in huis en ze maakt eten klaar voor mijn papa naar zijn werk, naar de brouwerij.

Is er dan geen geld meer over?

Nee.

Wij hadden een rat in onze kamer...ik was bang zo van die rat.

Op uw kamer, is het daar warm?

Nee, daar kunt ge smoren [lacht] [van de koude].

Zit je daar vaak?

Nee, want daar is het koud.

Is er geen verwarming of staat ze niet aan?

Er is geen verwarming.

Waar is er wel verwarming?

Beneden.

Wanneer kinderen gevraagd wordt hun huis te maken in karton, blijkt dit een erg moeilijke opdracht. Kinderen aarzelen om te beginnen bouwen (“*ik heb niet echt zo’n huis om te maken*”), zijn onzeker (“*wij hebben een appartement, ik weet niet hoe dat moet*”) of weigeren hun huis te bouwen (“*wij hebben geen leuk huis*”).

Als de kinderen tijdens dezelfde activiteit gaan fantaseren over een droomhuis, gaat de aandacht enerzijds naar kastelen en anderzijds naar het verbeteren van het huis: het gezelliger maken door een aquarium, kaarsen, een likje verf.

Heb jij een leuk huis?

Ja.

Woon je er graag?

Bwaa.

Wou je liever ergens anders wonen?

Ja, in een villa.

Is dat anders dan uw huis nu?

Ja, maar we hebben nu wel een groot huis.

Hoe ziet een villa er dan uit?

Chique en modern en veel meubelen en een plasma op mijn kamer. Nu hebben we een plasma beneden maar niet op mijn kamer.

Kijken jullie ook wel eens met allemaal beneden televisie of meestal in uw kamer?

Meestal beneden.

En met meubelen in de villa zeg je. Heb je die nu niet?

Ja, wel veel meubelen, vooral kasten.

Kan je hier niet zo inrichten dat het precies wel een villa is?

Nee.

Waarom niet?

Omdat dat niet op een villa lijkt.

Zal het nooit een villa kunnen worden?

Nee.

Wonen jullie in een appartement?

Ja, op gelijkvloers. Dat is minder gevaarlijk. Wij moeten wel veel betalen. Wij gebruiken de lift niet eens en toch moeten we ervoor betalen. Het appartement staat naast een park en dat komt goed uit. Dan kunnen we daar spelen.

Woont hij nog niet lang hier?

Da weet ik niet, maar die woont in een villa. Niet ver van onze weg.

Jij bent er al geweest?

Nee, maar die komt bij mij op de bus mee en daarom weet ik die wonen.

Zou jij daar eens graag naartoe willen gaan?

Ja, hij gaat mij eens uitnodigen maar da is als hij een verjaardagsfeestje of zo geeft.

Hoe denk jij dat dat huis er vanbinnen uit ziet?

Chique.

Wat is er anders dan bij u thuis in de villa van X?

Grondverwarming, de muren zijn chiquer.

Wat is dat chiquer?

Gewoon, zo goed geschilderd en zo.

Is dat bij u niet?

Dat huis is al een beetje oud, dat is al van de tweede oorlog.

En op X zijn kamer, zijn daar andere dingen dan op uw kamer als je het je inbeeldt?

Ja, die heeft veel meer. Die hun ouders zijn rijker. Dat is het.

| Kinderen bouwen hun huis en droomhuis.

2.1.1. Samengevat

Kinderen zijn niet zo gelukkig met hun huisvestingssituatie. Het huis is dan misschien wel groot genoeg, maar de kwaliteit ervan laat heel wat te wensen over: problemen van vocht, ongedierte, gebrek aan verwarming. De kinderen beseffen erg goed dat dit te maken heeft met het gebrek aan financiële middelen.

2.2. De eigen kamer

De slaapkamer is al op een jonge leeftijd een interessepunt. Vele kinderen delen hun kamer met broer of zus. De ene vindt dit leuk omdat alleen slapen 'eng' is, de ander omdat je zo nog wat tegen elkaar kan praten. Soms delen kinderen een kamer omdat er niet voor elk kind van het gezin een aparte kamer is, soms vinden kinderen delen gewoon leuker.

Ik slaap meestal met mijn broer. Er is een kamer voor ons alleen maar het is daar eng.

Als ik straks 12 ben moet ik alleen gaan slapen (zou liever bij zus blijven) omdat ik haar verhaaltjes mag vertellen.

Andere kinderen vinden het dan weer niet leuk om hun kamer te delen, en hebben liever een kamer voor zichzelf.

| Striptekeningen gemaakt tijdens gesprekken met kinderen over hun kamer.

Wanneer kinderen spreken over een eigen kamer of dromen van een eigen kamer duikt vaak de televisie op als een evident attribuut:

Ik wil een eigen kamer met een tv en een computer.

De tv staat op mijn kamer, ik slaap alleen.

De eigen kamer dient om tv te kijken, om te spelen, of om tot rust te komen; maar je kan er ook naartoe gestuurd worden bij wijze van straf.

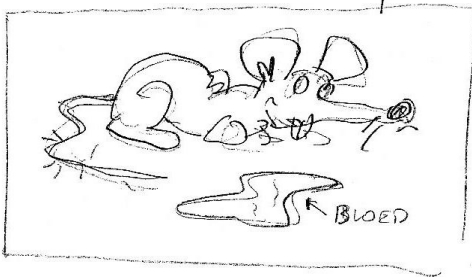
Mijn broer en mijn zus maken in mijn kamer rommel als ze daar tv komen kijken.

Als het donker is dan spelen we altijd spookhuis.

Als dat gekrijs tot aan mijn kamer komt, doe ik mijn deur dicht en mijn kamer op slot.

Als ik iets verkeerd gedaan heb dan moet ik op mijn kamer ofwel in de hoek.

Maar niet elke kamer is even fijn:

| Striptekening gemaakt tijdens gesprek met kind over de kamer.

Wij hadden een rat in onze kamer...ik was bang zo van die rat

Op uw kamer, is het daar warm?

Nee, daar kunt ge smoren [lacht] [van de koude].

Zit je daar vaak?

Nee, want daar is het koud.

Is er geen verwarming of staat ze niet aan?

Er is geen verwarming

Waar is er wel verwarming?

Beneden.

Het inrichten van de eigen kamer is een ‘gezinnelijke’ bezigheid in die zin dat de kinderen er actief bij betrokken worden, terwijl ook mama en papa een rol spelen.

Ik mag samen met mijn mama een beetje kiezen hoe ik mijn kamer ga inrichten.

Wij hebben drie kamers, mijn broer heeft een aparte kamer. Mijn zus en ik krijgen een aparte kamer, ze gaan een muur bouwen (één kamer in twee). Wij slapen nu wel in een apart bed.

Ons waskot was eerst de keuken, nu een waskot en nu komt er de kamer van mijn mama en mijn papa. Er komt ook nog een trap. Mijn papa is al bezig, met hulp van zijn vrienden.

2.2.1. Samengevat

Het beschikken over een eigen kamer is geen evidentie, soms is het onmogelijk; het is ook niet altijd een wens van de kinderen. Waar het wel een wens is, gaat het niet alleen over die ruimte, maar ook over de uitrusting ervan: een eigen kamer impliceert een tv en een eigen

computer. Het zijn bij uitstek speelruimtes en het inrichten ervan mobiliseert het hele gezin: inspraak van de kinderen en uitvoering door de ouders.

2.3. Samenvatting

Kinderen zijn tevreden over de grootte van hun huis maar over de kwaliteit ervan hebben ze toch wel wat opmerkingen. Daarbij wordt de link gemaakt met het gebrek aan financiële middelen die voorradig zijn en wordt er gesproken over vocht, ongedierte en een gebrek aan verwarming in huis. In dit huis is de ‘eigen kamer’ is een slaap- en speelruimte voor kinderen. Het hebben van een ‘kamer’ voor jezelf is noch evident, noch een wens voor vele kinderen. Het is eng en ongezellig om alleen op een kamer te slapen. Voor kinderen die wel spreken over een eigen kamer, uit ervaring of als wens, is de uitrusting van belang. Een tv en een computer kunnen er niet ontbreken.

3. De school

De school domineert de meeste dagen uit het kinderleven, maar daarom domineert ze nog niet hun belevingswereld. En als de scoop nog zou verengd worden tot het onderwijs, is het nog verder zoeken naar elementen van beleving.

Eén en ander belet niet dat, globaal gezien, de school de waardering ‘leuk’ mee krijgt; de concrete invulling ervan verraaft ook andere aspecten.

3.1. Waarom is de school leuk?

Het zijn vooral de juf of de meester die van school een leuke ervaring maken voor kinderen en wel omdat zij/hij leuke dingen doet, zoals zingen en tekenen en gekke gezichten trekken.

Foto's van een leraar, gemaakt door een kind.

Mijn turnleraar is een hele grappige, die kan ook grappige gezichten trekken enzo.

Is het een goede meester? Waarom?

Ja, omdat die mooi gitaar speelt.

Heb je een goeie juf?

Een meester

Hoe heet die?

Meester X: die zingt, vertelt en je mag tekenen. Dat doe ik graag.

In welke klas?

In derde kleuterklas.

Is het daar plezant?

Ja, ook in de klas [1° lj]. Ik heb een goeie juf omdat ze altijd leuke dingen doen.

Naast het hebben van een leuke leerkracht spreken kinderen over ‘sporten’ tijdens lestijd en speeltijd als iets wat leuk is op school. Kinderen hebben vooral belangstelling voor doe-vakken.

Ga je graag naar school?

Ja

Waarom?

Wij moeten boterhammen meenemen en wij moeten daar dan eten. De mama's mogen daar niet naar school en de juffen moeten namen schrijven. Wij mogen daar spelen. Soms wel werken. Wij moeten alles doen van de juf (juf kan goed zingen en vertellen).

Vertel eens iets over de school?

Het is een leuke school. Wij werken daar. Wat dacht gij dan? Spelen doen wij ook. Als sommige kindjes op het Suikerfeest zijn dan mogen wij vrij spelen.

Ga je graag naar school?

Ja.

Wat leer je dat plezant is?

We leren bij sport turnen, nieuwe dingen. We leren hoogspringen en zo.

De cognitieve leerprocessen komen in deze context amper ter sprake. Kinderen geven niet echt een waardeoordeel aan schoolse vakken. Wel is het duidelijk dat kinderen huiswerk niet leuk vinden of dat het er vaker bij inschiet.

De juf is wel tof. Soms streng maar ze heeft wel altijd gelijk. Wij krijgen wel kei weinig huiswerk mee. Ik vind dat huiswerk geen nut heeft. Ge leert al de hele dag op school en als je dan thuis ook nog eens moet beginnen werken voor school dan is dat niet zo leuk. Voor mij heeft huiswerk geen nut.

Is het een leuke school?

Ja, wij mogen nooit blijven zitten. Wij leren alles op volgorde.

Plezierige activiteiten op school hebben te maken met actie en beweging (spelen, sport, tekenen e.d.m.) en met een animerende leerkracht. Over de cognitieve leerprocessen valt geen woord.

3.2. Waarom is de school niet leuk?

Mijn school is niet zo leuk. Kinderen die de baas over u willen spelen en dan heb je niet zo veel vrienden.

[Ik heb] Geen foto's gemaakt op school maar de kinderen pakken mijn fototoestel dan af. Ik heb dat niet tegen mama gezegd.

Wat nog op school behalve spelen?

Daar kan ik ook op toilet. Je mag niet op toilet spelen anders moet je tegen de paal.

Wat is dat dan?

Kende gij dat niet? Dat is zo ijzer en dat heeft een kleur. Ik moet er niet vaak tegen maar andere kindjes wel.

Vertel eens iets over de school?

Onze juf is altijd wat streng en zij zegt dat ze nog meer streng gaat worden.

Wat doe je niet graag?

Overgeven. Ik heb da al eens gedaan bij de school. Wij moesten toen alles opeten.

Andere kinderen maken het naar school gaan minder leuk: hun geduw en pestgedrag en de onderlinge rivaliteiten zijn niet plezierig. Ook al wat met streng-zijn en met straffen te maken heeft, zint de kinderen niet. Ook hier is geen sprake van het leren zelf.

3.3. Schoolcarrière

Ondanks hun doorgaans positieve beoordeling hebben lang niet alle kinderen een glansrijke schoolcarrière achter de rug en/of verloopt hun schoolloopbaan niet in het reguliere onderwijs. Kinderen vermelden dat ze zijn blijven zitten of van school zijn veranderd. Echter, hoe de vork precies aan de steel zit, ontdek je pas wanneer je praat met derden. Kinderen zien deze ‘onregelmatigheden’ niet als bijzonder, ze worden door hen niet benadrukt.

Wat doet die grote jongen nu voor u?

Hij vecht tegen hun en hij is heel groot en sterk. Maar soms ontdekt de meester dat en nu zit hij op een school en als ge daar 1 keer stout zijt, dan moet ge daar blijven slapen. Maar X. ontsnapt dan uit die school. Want er staat daar een heel laag hekken en hij klimt daar over. Er zitten daar naalden op maar hij zet zijn vingers daar tussen.

Ben jij daar wel eens geweest?

Ik heb daar vorig jaar gezeten. Nu zit ik op de X-school.

Hoe kwam dat jij eerst op die andere school zat?

Omdat ik niet goed luisterde thuis en mijn mama zei, ‘hup, ge moet naar een school waar da ge moet blijven slapen als ge één keer stout zijt’.

Wat vond jij daarvan?

Leuk omdat ik daar al maar niet stout was.

Heb je een leuke juf?

Ik heb een meester. Ik moet ene keer blijven zitten omdat ik nog geen schoolverlater ben en ik zit in de hoogste klas.

Ben je al vaak van school gewisseld?

Dit is de derde keer. Ik zat eerst op de Y-school. Ik moest toen normaal blijven zitten maar mijn mama zei toen dat ze dat niet wilde en dan ben ik van school veranderd.

En moest je dan niet blijven zitten?

Nee. Nu zit ik bij nog een andere school in het vijfde leerjaar.

En waarom ben je bij de tweede school weg gegaan?

Mijn broer en ik hadden daar altijd problemen, met de bus. Die busbegeleidster die kon ons niet uitstaan en gaf ons van alles de schuld. Daarom zijn we naar deze school gekomen.

Kan je daar een voorbeeld van geven, waarom ze jullie niet kon uitstaan?

Die kon veel kinderen niet uitstaan omdat ze lawaai niet kon verdragen en zo.

Waar heb je dat geleerd [schrijven]?

In een speciale school... Als ge niet goed leert kunde gij daar leren aftrekken en leren schrijven. Nu ben ik weg, ik haat die school. Omdat dat niet leuk is. We mogen geen cola en zo en snoep mogen we alleen maar in de middag. Op mijn school nu is het leuk, daar kunde meer spelen en daar heb je een langere speeltijd.

Begrijp ik het goed dat je de eerste school niet leuk vond en nu wel?

Ja, we gaan nu altijd op uitstapjes en we mogen veel spelen en veel leren. Soms doen we gezelschapsspelletjes met de juf en wij hebben daar leuke, grappige en lieve juffen.

3.4. Samenvatting

Over het algemeen drukken kinderen zich niet negatief over hun schoolervaringen. Toch blijkt uit hun concrete verhalen dat er enkele punten zijn die als negatiever, als struikelblokken geïdentificeerd kunnen worden. Er zijn weinig elementen te vinden waarom kinderen graag naar school gaan, buiten dan een leuke leerkracht en 'doe'-vakken .

De onderwijsloopbanen van kinderen verlopen niet zo vaak rechtlijnig. Zoals hierboven beschreven vinden kinderen weinig aansluiting bij hun leeftijdsgenoten op school (pesten) en heeft de school een voor hen te straffend karakter. Daarnaast blijven ze vaak zitten (slechte punten), volgen enkelen les in het buitengewoon onderwijs of veraderen ze van school om uiteenlopende redenen. Kinderen tillen hier zelf niet al te zwaar aan.

4. Vrienden

Wanneer kinderen spreken over vrienden praten ze meestal over kinderen die ze ontmoeten op school, in de kinderwerking en zeer sporadisch ook in de buurt. Vrienden zien elkaar op school, op de werking of nodigen elkaar thuis uit. Bij elkaar blijven slapen is de bezegeling van een goede vriendschap.

Heb je een leuke klas?

Ja

Zijn het jongens en meisjes?

3 meisjes en 9 jongens.

Zijn zowel de jongens als de meisjes uw vrienden?

De jongens (lacht).

Heb jij veel vrienden op school?

Ik weet niet. Ik voel mij daar niet zo goed thuis.

Nee? En hoe komt dat dan?

Ik weet het niet, ik voel me alsof ik daar niet thuis hoor en zo maar ik heb wel één vriendin.

Je zegt dat jij je er niet thuis voelt. Heeft dat dan te maken met de kinderen of de juffen of?

Ik speel daar niet veel omdat ik niet weet of die met mij willen spelen of vrienden zijn en zo.

Is het daar een beetje moeilijk om vrienden te maken misschien?

Ja.

En hier op het clubje, is het hier ook moeilijk?

Ik heb hier vrienden X. en Y., en Z. die kwam hier vroeger maar die gaat misschien niet meer komen. Ik zie haar soms nog wel want die haar school zit dicht bij mij.

Heb je veel vrienden op school?

Valt wel mee

Waar heb je de meeste vrienden?

In de kinderwerking.

Echter, niet alle vrienden van kinderen zijn welkom thuis. Soms steken ouders er een stokje voor.

Hij mag nooit blijven slapen van mijn mama en papa, hij doet altijd belleke trek bij ons.

Komen er ook wel eens kinderen van uw klas, school bij u thuis?

Nee.

Vind je dat niet zo leuk of mag het niet?

Dat mag niet van mijn mama en mijn papa.

Waarom mag dat niet?

Dan denken zij dat ze alles overhoop gaan halen en overal aan gaan komen enzo.

Ga jij wel eens bij iemand spelen?

Nee, allé ja, soms mogen ze maar drie kinderen uitnodigen, uitkiezen en dan pakken ze de anderen.

Hoe vind jij dat?

Soms niet leuk maar soms is dat mijn vriend niet en dan maakt dat niet uit.

4.1. Vluchtige vriendschap?

Er is een dunne grens in kindervriendschappen tussen vrienden zijn en geen vrienden meer zijn. De belangrijke motieven om iemand een vriend te noemen zijn van vluchtige aard. Vooral het ‘samen spelen’ blijkt een belangrijk kenmerk te zijn, en daarnaast wordt ook het uitwisselen van zaken onder vrienden aangehaald:

Omdat ze altijd iets aan mij geven en ik geef altijd iets terug. We ruilen knikkers.

X spreekt over school en zegt dat hij niet graag gaat want dat de kinderen hem altijd pesten. Y hoort dit en zegt dat X hem altijd pest. *“Hij zegt dikzak enzo tegen mij en hij doet mij pijn.”* X zegt: *“hij mij ook”*. Dan blijkt dat de jongens burens zijn, samen op school zitten en samen in de kinderwerking zitten. Ik vraag waarom ze geen vrienden zijn als ze elkaar zo vaak zien. Y zegt dat X een vriend heeft die hem opstoot. X reageert door te zeggen dat die jongen ook geen vriend meer is van hem omdat hij ook beu tegen hem doet. Ik zeg dat het toch leuker is om vrienden te zijn en samen te kunnen spelen dan om elkaar te pesten en pijn te doen. Wanneer ik even afgeleid ben door een ander kind trekt Y plots aan mijn mouw en zegt, *“we hebben het bijgelegd, we zijn terug vrienden”*. De jongens praten tijdens de rest van de wandeling over de pestkop die ze gemeenschappelijk hebben en wat hij allemaal tegen hen doet (obs).

Heb jij veel vrienden op school?

Ja, ik en Z en X zijn nu weer vrienden.

Ah ja, deze week had jij nog ruzie met X?

Ja, maar toen zijn we weer vrienden geworden. Dan vecht X nu niet meer tegen mij. Als Z dan tegen mij vecht, zegt X dat tegen de meester.

Ga je alleen of gaat er iemand mee?

Soms, een kindje.

Wie is dat?

Een hele grote jongen die vroeger op mijn school zat maar hij vecht altijd voor mij.

Tegen wie dan?

Tegen twee van mijn vrienden die nu geen vrienden meer zijn.

Waarom niet?

Omdat die altijd vechten tegen mij.

Wonen er kinderen in uw buurt?

Ja, maar daar speel ik niet mee. Vroeger zat daar één kind van bij mij op school maar we hebben geen contact niet meer.

Kan je daar iets over vertellen?

Over die vriend? Ja, ik zie die nog wel maar wij zeggen niks meer tegen elkaar. Omdat toen ik van die school weg ging, hadden wij ruzie.

4.2. Gedegen vriendschap

Vriendschap is dat die regelmatig met mij speelt en dat die, als ik iets vraag, dat die dat zo met mij gaat doen. Dat hij geen ruzie maakt met mij.

Naast de vluchtige vriendschap, zijn er vriendschappen die een bredere basis hebben. Goede vrienden spelen met elkaar en pesten elkaar niet. Ze maken geen ruzie of ze leggen het snel

weer bij. Goede vrienden gaan bij elkaar spelen, al komt dit over het algemeen niet al te vaak voor omdat ouders hier een stokje voor steken. Bij elkaar slapen bezegelt de vriendschap.

A. is mijn beste vriendin omdat we samen op school en in de klas zijn. Zij komt soms met ons mee, wij delen snoepjes met elkaar en pesten elkaar niet. Wij spelen met elkaar. Ik krijg soms van haar cadeautjes en zij van mij. Wij spelen tikkertje enzo en flippo's

Beste vriendin?

Die staat hier, Y.

Waarom is zij je beste vriendin?

Omdat die veel over mij zegt en dat ik mooie kleren heb. Die durft soms es met mij praten.

Voor wie is dat hart?

Van mijn vriendin.

En waarom gaat de pijn erdoor?

Omdat dat gebroken is. Omdat die bijna geen vriendinnen heeft.

X. is mijn vijand omdat als ik iets zeg, dan krijg ik altijd de schuld. En dan zegt zij tegen haar mama dat ik lieg. Zij komt altijd aan mijn broertje, ook als hij zegt stop ermee en dan stopt ze niet.

Speel jij soms ook met iemand anders?

Ja, op school. Met Y, die is iets groter dan mij, X die is ook groter dan mij en met Z, die is zo groot als mij.

Zijn jullie alle vier vrienden?

Ja, wij zijn eigenlijk zo een team. Als er iets mis is dan helpen wij elkaar.

Zitten die bij u in de klas of op school?

Twee zitten bij mij in de klas en X die is twee keer blijven zitten en die zit in een klas hoger.

Wat maakt dat jullie met elkaar een team zijn?

Omdat wij kei goeie vrienden zijn en we helpen elkaar altijd als er iets mis is. En daarom zo.

Wat is er dan zo al eens mis?

Bwaa, soms zit, allé, X zit veel in de nesten zo en Y en ik helpen hem dan.

Wat voor nesten is dat dan?

Soms komt er een hele groep op hem af.

Ga jij hem dan helpen?

Ja.

Ik heb maar één vriendin. Mijn vriendin is gehandicapt.

Hoe komt dat het zo een goede vriendin is van u?

Omdat ik die van het clubje ken en wij kenden elkaar toen al een beetje. En als ... eens verhuist is mocht ik bij haar komen slapen en spelen. Maar ze gaat verhuizen naar Nog dit jaar. Ze gaan daar wonen.... Ik vind dat niet leuk omdat ik haar ga missen.

Ik bleef een keer bij X slapen en schrok van de poster op de muur van een dino. Ik kom daar bijna elke week, bij X thuis.

Zijn jullie familie van elkaar?

Nee.

Hoe komt het dan dat jullie elkaar zo vaak zien?

Y kent mijn huis en ik ken zijn huis.

Wij zijn eens tegen elkaar gebotst en wij zijn toen een weekje daarna vrienden geworden. Ik ben daar, bij X, toen blijven spelen en de dag daarna ook en toen een weekje later ben ik daar blijven slapen. Wij zijn al ongeveer 5 of 6 keer blijven slapen. En dan is mijn broer bij Y gaan slapen en Y zijn broer is dan ook een keer bij mij komen slapen. En ik mocht daar toen ook een keer blijven slapen maar Y zijn hond was zot aan het doen in bed.

Vertel eens iets over uw vriend Z?

Z was eens vroeger bij mij komen slapen. 3 keer. En V. twee keer want hij moest eens met mij naar Plopsaland ik ken hem zomaar, al wel lang.

4.3. Verliefd

Net als bij vriendschappen blijken kinderen, vooral jongens, ook wispelturig in hun verliefdheden. Wel of niet verliefd zijn blijkt uit de getuigenissen van kinderen een bijna zakelijk karakter te krijgen. Het gevoelsaspect wordt echter duidelijk in de geheimzinnigheid van de laatste hieronder beschreven getuigenis.

Ik ben al verliefd. Op X. Ik was een keer verliefd en toen heb ik dat meisje afgerammeld.

Ik ben ene keer verliefd geweest. Dat was eerst gewoon mijn vriendin en toen werd ik daar verliefd op en toen was dat weer over.

En ik ben verliefd op Z. [de vriendin van veel oudere broer]

En uw broer ook, en wat nu?

Mijn broer heeft dat ontdekt.

Hoe?

Omdat hij mij een keer gevolgd was. Ik zat toen op mijn kamer en ik deed mijn deur op slot en ik trek de sleutel eruit en hij zat aan mijn deur mee te luisteren. Ik zat in mijn dagboek te schrijven en was het na aan het zeggen.

Wat schrijf jij daar dan in?

Liefste dagboek, ik ben verliefd op Z maar mijn broer mag dat niet ontdekken.

Ben jij verliefd en op wie?

Ja, ik ben verliefd maar ik ga het niet vertellen. X weet dat alleen, maar vraag het haar niet hé. Het staat ook op het papiertje in mijn jas.

Hoe weet jij dat je verliefd bent?

Die zit niet bij mij in de school maar ik ken hem van vorig jaar, toen wij bij ons ander huisje woonden. Wij moesten kussen bij de grote speeltuin op de mond. Hij is verhuisd. Wij zijn ook verhuisd maar maar een beetje verder.

Ben je al vaak verhuisd?

Dat was onze derde keer. Die jongen waar ik op verliefd was die is ver verhuisd. Ik zie hem nu alleen in de verre vakantie.

Met de verliefdheden komt tevens het thema van seksualiteit op de voorgrond. Eén van de groepen binnen dit onderzoek, organiseerde een weekend voor de kinderen. De georganiseerde activiteiten verlopen gemengd, maar tussendoor, bij het eten en tijdens vrije momenten zoeken kinderen andere kinderen van hetzelfde geslacht op. De meisjes spreken bij voorkeur af op een plek waar de jongens hen niet kunnen storen, om vrijuit te kunnen babbelen over 'hun' thema's.

- De meisjes spreken snel een wachtwoord af om te maken dat de jongens zeker hun kamer niet zouden betreden (obs).

Vind je borsten ook vies?

Nee, dat is niet vies.

Als baby was je daar toch ook op aan het zabbereen hé.

Spreken jullie daarover onder elkaar?

Waarom wil jij dat weten?

Soms, meisjes onder meisjes.

Vinden jullie het belangrijk dat meisjes dingen apart doen?

Ja [allemaal].

Dit soort apartheid is evenwel erg relatief. Het proberen binnen te dringen in elkaars territorium is immers erg spannend en leuk. Kinderen zoeken de grenzen van het 'privé-gebied' op en dagen elkaar hierbij uit: speels wordt er gebalanceerd op de grens van het (on)toelaatbare en het (on)aangename: het is een haast geheimzinnige wisselwerking tussen beide groepen aangestuurd door hun ontluikende seksualiteit en nieuwsgierigheid naar het andere geslacht. Onder de jongens vertaalt deze 'ontwikkeling' zich vooral in uitdagend spel naar de meisjes toe. Meisjes nemen deel aan dit spel maar praten daarenboven ook onder elkaar over de veranderingen die ze zelf doormaken op lichamelijk en emotioneel gebied, hoewel dit ook voor hen onontgonnen en delicaat terrein blijft. Lichamelijke ontwikkeling en veranderingen van het lichaam blijven tot nu toe vooral vreemd, lachwekkend en situeren zich in een taboe sfeer.

Ge kunt uzelf veranderen hé. Als je groot bent verander je. Je verandert vanzelf.

Zijn jullie nu kinderen of zijn jullie al groot?

Wij zijn tieners.

Mijn mama vindt kindertijd leuker, dan kan je spelen en zo en heb je meer vrije tijd.

Wat gaat er dan veranderen?

Je gaat een 'tuber' worden [bedoelt puber]

Dan gaat uw lichaam ook veranderen hé. Meisjes krijgen dan borsten bijvoorbeeld.

Vinden jullie dat erg?

Nee, dat is natuurlijk.

Nee, dat is juist mooi.

Je krijgt dan ook haar, hé op uw spleet. Zij[wijst naar ander meisje] heeft dat al. Ik vind dat vies. Ik wil dat niet.

4.4. Samenvatting

Al bij al is de sociale kring van kinderen vrij beperkt en wellicht ook vrij besloten. Er zijn twee ontmoetingsplekken waar vriendschappen ontstaan: de kinderwerking en de school; daar hebben de kinderen vrienden. Hoewel vrienden maken niet voor alle kinderen zo gemakkelijk is. Andere jeugd- of kindergroepen komen hierbij niet in het vizier, maar daarbij dient een kleine uitzondering gemaakt te worden voor enkele sportgroepen: een voetbalclub, een skateclub, een groep van majorettes en een circusgroep (zie verder hoofdstuk 6). Ook de straat en buurt leveren niet veel sociale contacten en vriendschappen op. Vriendschap toont zich door met elkaar te spelen, spulletjes uit te wisselen, voor elkaar op te komen en, kers op de taart, door af en toe bij elkaar thuis te gaan spelen of zelfs bij elkaar te slapen. Deze activiteiten zijn niet altijd vanzelfsprekend. Bij elkaar gaan spelen of slapen is slechts weggelegd voor een beperkt aantal kinderen: ouders hebben -volgens de kinderen- niet zo graag dat er andere kinderen bij hen thuis komen spelen, en de kinderen zelf worden niet vaak uitgenodigd om bij anderen te komen spelen, alhoewel ze dat wel graag zouden willen. De vriendschap kent diverse lagen en soms gaat het om een heel sterke verbondenheid. Die valt evenwel te onderscheiden van verliefdheid waarbij ontluikende seksualiteit voor 'spanning' zorgt.

5. Pesten, ruzie maken, plagen

| Striptekening gemaakt tijdens gesprek met kind over vrienden op school.

Hoe paradoxaal het ook moge klinken: in het verlengde van de vriendschap, situeert zich ook het plagen, ruzie maken en pesten: dat speelt zich op in de smalle strook tussen vriend zijn en geen vriend zijn. Het betreft een thema dat de sociale contacten onder kinderen overheerst, zowel in het gezin als bij de vrienden. Het klonk reeds door waar de broers en zussen ter sprake kwamen, het kwam expliciet ter sprake bij het onderwijs en het speelt bij de vrienden. Het is zonder meer een belangrijk thema.

Pesten is een erg vaak gebruikt woord. Het is evenwel moeilijk om duidelijk te maken wat pesten precies betekent voor kinderen, want ook al gebruiken zij het woord dikwijls, het betekent niet altijd hetzelfde. Uiterst zelden wordt het gebruikt in de betekenis van: met een groep (of een individu) voortdurend iemand, die zich niet kan verdedigen, mishandelen. Bij de kinderen heeft het veeleer te maken met ruzie ten gevolge van een conflict en soms gaat het over plagen, wat dan eerder bijna goedaardig is.

5.1. Conflicten horen er ook bij

Ja, dat is leuk want zij is eigenlijk mijn hartsvriendin. En ja, wij hebben veel ruzie maar na een minuut ofzo stopt dat, dan schelden wij ofzo, maar dan stopt dat wel na een minuut of twee.

De verhalen gaan van onschuldige plaag/pesterijen in het spel en de omgang met elkaar tot langdurig, structureel pesten en zelfs tot vechten en aframmelen; deze gebeurtenissen spelen zich vooral af in de schoolcontext. Opvallend daarbij is dat de juf en de meester als 'afwezig' worden ervaren, vooral wanneer er gesproken wordt over 'pesten'.

En op school, hoe vind je het daar?

Niet zo leuk, omdat ze mij pesten.

Waarom doen ze dat?

Geen idee.

Wat doen ze dan?

Mij slaan.

En wat doe jij dan?

Wenen en naar mijn zus gaan.

Helpt u zus u dan?

Ja, dan maakt ze haar boos.

Heb je veel vrienden op school?

Valt wel mee.

Is het op school moeilijk om vrienden te maken?

Ja, omdat ze mij pesten. Ik ga wel naar de juf maar dat helpt niet.

Die andere scharten op mijn nek zijn van een pestkop op school. Ik had gezegd dat hij mij met rust moest laten. Hij pestte mijn broer ook. Toen heb ik gezegd nog ene keer iets tegen mij zeggen of mij duwen hé en ik zeg het tegen de juf dat jij mij elke dag pest. Dan heeft hij mij een keer voor de juf haar ogen gepest en zij heeft daar niks aan gedaan.

Waarom pest hij u dan?

Omdat, mijn mama is er gisteren bij gekomen en ze zag dat die jongen B pesten. Hij duwde hem.

Waarom doet hij dat?

Hij speelt soms met X maar na een paar minuten is het weeral ruzie. Hij doet al 3 jaar zijn goesting op school. Mijn mama is vorig jaar wel zeker 10 keer naar de directeur gegaan. Het is nu een nieuwe. Ze zijn alle twee beu. Hij heeft B nu een nota gegeven maar mijn mama wil hem niet ondertekenen.

5.2. Spraakverwarring

Kinderen hebben het moeilijk om het verschil tussen pesten en plagen in woorden uit te drukken, maar niet om het aan te voelen; ze gebruiken de woorden door elkaar, maar het patroon dat terugkomt is dit: kinderen laten in een pest-scene een pestkop zien, die machtiger is dan zijn ‘slachtoffer’; het gedrag van de pestkop gaat van verbaal tot fysiek geweld. De ‘gepeste’ verweert zich (al dan niet) hiertegen en kan uitmonden in een gevecht.

In een plaag-scene steken kinderen de draak met elkaar; het is ook niet altijd leuk, maar niettemin staat iedereen op gelijke voet.

Dat verbale beledigingen onder pesten vallen, daarover zijn kinderen het eens; of het herhaaldelijke verstoppen van iemands spullen pesten is, daarover zijn de meningen verdeeld.

Kinderen zullen hun eigen rol in een conflict zelden als ‘pesten’ bestempelen, hierbij gebruiken ze eerder de woorden plagen, vechten en ruzie maken. Echter, sommige kinderen pesten wel terug, als de andere begonnen was. Want “*dan gaan ze voelen hoe dat is om zelf gepest te worden, als ge ze slaagt.*”

‘De andere’ wordt wel vaker bestempeld als pester of zijn/haar gedrag als ‘pesten’.

Hieronder volgen enkele voorbeelden van verschillende vormen van ruzie maken, plagen, pesten en vechten die kinderen benoemen.

Wij zijn met x [opsomming namen] thuis. Dat is niet leuk, wij maken altijd ruzie. Mijn ene broer gooit met alles.

Mijn tweelingbroer pest mij soms eens. Maar niet de hele dag. Soms als hij mij pest, dan duwt hij mij gewoon. Als ik iets zeg, dan hangt die gewoon tegen mij. Ik pest hem niet.

Waarom pest hij u?

Omdat ik altijd eerst mag op de fiets. Wij hebben elk dezelfde fiets. Maar X. heeft geen spatbord niet meer. Die is al kapot. Ik mag altijd eerst omdat mijne fiets sneller is.

X speelt graag met de computer en soms pest hij ons heel graag. Hij zegt, 'nee dat is van mij' als wij iets krijgen.

Allé, ik heb ook wel goede vrienden hier in de buurt. Wij plagen elkaar wel maar pesten elkaar niet.

Ja, mijn familie is belangrijk voor mij, ja dat is een gevoel, ik kan die gewoon niet missen. Soms pest ik die wel eens of word ik er boos op maar ik kan er niet boos op blijven.

Mijn mama pest ons soms graag.

Plaag jij je kleine zus veel en oudste zus?

Ik plaag kleine zus en die plaagt terug. Plaag soms ook zus en haar vriend. Meestal zitten wij gewoon grapjes te maken of zij zitten bij hem thuis of bij ons thuis. Zij gaan niet zoveel uit. Soms mogen mijn kleine zus en ik eens bij hun gaan slapen.

Wij waren haar aan het plagen. Zij vond dat zelf ook wel leuk anders zouden we er wel mee stoppen.

Want er zijn twee groepen bij haar in 't school en zij hoort bij geen één van die groepen en zij wordt gepest op school.

Ruzie, is dat dan vechten?

Op school, dat is niet echt vechten maar wel zo om te zeggen: laat mij met rust.

Is pesten hetzelfde als ruzie maken?

Nee, ruzie maken dat is zo slagen en zo en pesten dat is zo vuil woorden zeggen.

Afgerammeld? Wat bedoel je daar mee?

Dat ik ze geslagen heb, afgerammeld.

Waarom heb je dat gedaan, X?

Ooh, hij vecht veel op school (zegt Y).

Ik vecht zeker tegen Z, ze doen toch maar beu.

Deed dat meisje die je hebt afgerammeld ook beu?

Nee. Ik heb ze een bloedneus geklopt.

Dat doet hij soms, een bloedneus kloppen (zegt Y).

Ik had al een keer toen ik ging zwemmen ook ene bloedneus geklopt en toen mocht ik niet meer mee zwemmen.

Was je dan zo boos?

Nee, ik was gevallen en per ongeluk tegen hare neus.

Maar net zeg je dat je ze afgerammeld hebt?

Dat was een ander meisje.

En waarom was dat dan?

Dan moest zij mij maar niet schoppen.

Wat is het minst leukste van de hele wereld?

Als mijn kleine broer mij pest.

Ik vind het niet leuk als mijn broers, X en Y mij de hele dag pesten. Ik weet niet waarom ze mij pesten. Ik vecht soms een klein beetje terug want ze stoppen niet als ik dat zeg. Ik ben de sterkste maar X is sterk gelijk als mij. Als mijn mama en papa vragen om te stoppen dan

stoppen ze niet en dan moet Y in de hoek en dan moet X naar boven. Mama en papa worden dan kwaad.

Kinderen in klas die niet zo lief zijn? Waarom is dat?

Ja, dat ze u pesten of zo. Ze pesten mij dan omdat ik een keer staartjes in mijn haar had gedaan. Ik vind dat grappig.

5.3. Pesten en plagen en ruzies vermijden.

Uit de verhalen van kinderen blijkt dat ze hun gedrag of hun activiteiten aanpassen om het pesten/plagen en vechten te vermijden. De constructies die kinderen hiervoor bedenken kunnen vrij verregaande zijn.

Het leukste vind ik ruzie, heb je hier geschreven in uw boekje. Meen je dat?

Ja.

Waarom?

Omdat dat veel leuker is en dat is leuk omdat ik dan op de speelplaats niet hoeft te spelen, dan moet ik alleen maar op straf zitten en dan hoeft ik ook geen huiswerk meer te maken van de meester.

Kan je dat uitleggen?

Als je ruzie maakt dan moet je van de meester in de klas geen rekenen niet meer doen of geen huiswerk of niet meer schijven. Dan moet ik alleen maar 1 blaadje doen van rekenen en die anderen doen 5 blaadjes dan kan ik ook zelf kiezen welk blaadje ik moet maken.

Is dat een straf, dat je zélf mag kiezen?

Ja, ik mag ook kiezen om te spelen maar ik doe dat nooit.

Vind je dat een goede straf?

Ja, omdat ik dan niet hoeft te spelen omdat sommige kinderen u zeer doen. Op school of in de kring. Dan pakken ze mijn speelgoed af. Ik had een keer een auto bij en X had hem af gepakt.

Gij maakt graag ruzie met vriendjes hé. Je maakt graag ruzie met vriendjes omdat je dan op school, in de les niet meer moet opletten. Dan krijg je apart een straf en dan moet je apart gaan zitten.

Ja.

Of omdat je dan niet meer op de speelplaats moet spelen?

Ja.

Kies je voor de speelplaats?

Nee

Waarom niet?

Omdat ze anders mijn speelgoed gaan afpakken.

Heb jij speelgoed mee naar school?

Soms.

Plagen ze u dan een beetje?

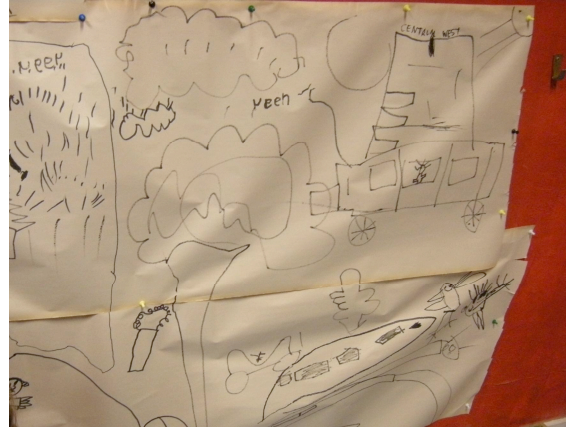
Ze willen gewoon dat speelgoed hebben. Ze mogen dat wel hebben maar dan moeten ze het de volgende dag terug meebrengen zeg ik dan altijd. Als ze het dan niet terug meebrengen geef ik ze een flinke pak slaag. (lacht) Ik geef hem dan een schop onder zijn poep. Hij lacht daar dan ook zelf mee. Wij doen da om te spelen (niet echt pijn).

5.4. Samenvatting

Het pesten is prominent aanwezig in het kinderleven. Kinderen klagen er erg over. In sommige groepen is het een bijzonder sterk thema, in andere groepen minder uitgesproken. Er zijn twee grote categorieën: de conflicten, het ruzie maken, het oneens zijn met elkaar enerzijds en het systematisch kwetsen door het uitoefenen van macht anderzijds. In het dagelijks taalgebruik heten beide gewoon ‘pesten’. De tweede categorie laat zich eerder moeizaam onderscheiden van de eerste, maar het is bekend dat ze zwaar kan doorwegen op het kinderleven. Wat hier evenwel vooral opvalt, zijn de onderlinge conflicten, aanvaringen, ruzies. Ze zijn permanent aanwezig en sommige kinderen proberen ze actief te vermijden. Ook opvallend zijn de diverse gevallen waarbij de kinderen zich niet genoeg gesteund voelen door hun leerkrachten.

6. Sociale omgeving

6.1. Straat en buurt

Muurtekening/ collage van de buurt gemaakt door een groep kinderen.

Kinderen praten weinig over hun buurt. De buurt is er en ze is heel gewoon: “er zijn bomen en auto’s, en winkels en parken, en teveel mensen om goed te kunnen skaten.” Ook de hondenpoep is er zoals overal. De commentaren van kinderen over straat en buurt blijven eerder neutraal en op de vlakke; alleen hun bekommernissen over de veiligheid en netheid van hun straat/ buurt vallen op.

De Turnhoutsebaan. Daar zijn winkels en huizen. Met mijne speciale fototrekker van hier. Die heb ik getrokken want ik vond dat mooi. Ook van het voetgangerslicht. Ik heb veel palen getrokken.

Mijn mama is lief en ze zorgt goed voor mij. Ze laat mijn broer niet alleen buiten spelen, want er zijn soms kinderen die kinderen meenemen naar ergens en dan zijn de ouders ongerust. Mijn vader doet dat ook niet.

Ik vind de mensen die sluikestorten niet leuk. Ik was daar eens op een dinsdag over gevallen en daar zijn deze littekens van. Mijn botten staken er toen uit.

Wanneer kinderen in één werking gevraagd wordt wat ze niet leuk vinden in hun straat/wijk ontstaat onderstaande lijst. Ze spreken over de aanwezigheid van dieren, dieven, alcoholisten, en te veel mensen en auto’s.

Beoordeling van de straat

Wat zij veranderd willen zien:

- harde muren van huizen moeten zacht zijn
- een dierentuin in de buurt (of de aparte dieren)
- een Colruyt in de buurt
- een dokter
- arme mensen moeten rijk zijn
- een bloementuin
- te veel mensen om met het skateboard te kunnen spelen

Wat willen zij weg uit de straat?

- pipi op de stoep
- kaka van de honden
- katten die het koud hebben
- dieven
- alle auto's
- dronken mensen
- vechten

Dit zijn veelzeggende lijsten. Het sociale karakter krijgt gestalte in de vraag naar een winkel en een arts en vooral in de quote 'arme mensen moeten rijk zijn'. Ook dieren krijgen veel aandacht, zowel omwille van de overlast als van hun aantrekkelijkheid. In het spoor van de dieren kan ook de bloementuin gezien worden.

Qua uitrusting is er het spectaculaire voorstel om de muren van de huizen zacht te maken en de meer alledaagse roep om propere straten. En met de vraag om skate-ruimte en om alle auto's te deleten, komt de nood aan meer eigen ruimte naar voren.

De overlast veroorzaakt door mensen (dronkenschap, vechten) wordt ook door de kinderen concreet aangevoeld.

6.1.1. De burens

Naast de fysieke buurt/omgeving waar kinderen zich in bewegen heeft 'de buurt' ook een sociaal karakter. Een enkele keer, wanneer er nadrukkelijk naar wordt gevraagd spreken kinderen over sporadisch spel met buurtkinderen. In sommige buurten spelen de kinderen regelmatig op straat: voetbal, skaten of fietsen of spelen in een naburig park dat uitgerust is met speeltoestellen en waar water voorhanden is. Dit is evenwel zeker geen algemeen verschijnsel.

In hun verhalen over spel in de buurt wordt duidelijk dat kinderen hierbij spreken over plaatsen die erg dicht bij hun huis liggen: 'voor mijn deur' of op het pad dat vlak achter het huis loopt. Hierbij vermelden ze ook de aanwezigheid van ouders of broers/zussen tijdens dit spel.

In sommige groepen kennen de kinderen de namen van hun burens niet: ze kennen ze niet en hebben er amper contact mee. Uit andere verhalen van kinderen blijkt dat ze hun straat en de bewoners (vooral de kinderen) kennen. Zo weten ze de huizen waar andere kinderen wonen aan te duiden.

Ja, en de laatste dag is het dan BBQ. Dan is er vlees en dan eten ze. Er zijn drie mensen in de straat en die hebben een BBQ. Voor de kinderen zijn er dan activiteiten en spelletjes.

Dat is in onze straat, daar gaan wij altijd in de zomervakantie in de straat spelen. De straat is dan afgesloten. Als dat gedaan is gaan wij een BBQ doen.

Ik teken soms met krijt op de stoep, daar zijn ook andere kinderen bij.

Bij onze buurman woont een baby en een peuter en een kindje van 3 en daarnaast woont nog een klein kindje.

Dat is het winkeltje waar wij brood gaan halen. Daar gaan wij brood en drinken halen. Daar kan je ook groenten, cornflakes, chips, snoep, Turkse pizza en da is het zowat. Die kennen ni mijne naam maar ik kom daar regelmatig.

Ja, zeker als Ghana. speelt met de voetbal op tv. Als wij met 4 thuis zijn en Ghana wint met voetbal op tv, dan is het met allemaal van de zetel springen en juichen. Soms komen de burens dan ook wel eens meedoen.

6.1.2. Samengevat

De buurt is voor de meeste kinderen geen vertrouwde sociale omgeving en geen fysieke omgeving waar ze zich heel veilig en ongestoord in kunnen begeven. Wanneer kinderen op straat spelen is dit meestal onder het toezicht van een broer of zus of van een volwassene. Van toezichtloos buiten op straat rondhangen en spelen met andere buurtkinderen is hier zelden tot helemaal geen sprake.

6.2. Vrijtijdsbesteding buitenshuis

De vrijtijdsbesteding in georganiseerd verband is niet sterk uitgebouwd. Het beeld van kinderen die op woensdagnamiddag of in het weekeinde door hun ouders van de ene club naar de andere gevoerd worden, is deze kinderen onbekend. De grote gemene deler van al de kinderen in dit onderzoek is evenwel hun deelname aan de lokale kinderwerking, wat een keuze was in kader van dit onderzoek.

6.2.1. Kinderwerking

Kinderen zijn zeer positief in hun beoordeling over ‘hun’ werking. Daarbij geven sommigen aan dat ze na hun aanmelding de kat even uit de boom keken omdat ze er nog geen andere kinderen kenden maar dat na het verstrijken van de tijd de verlegenheid over gaat. Een grote waardering voor de kinderwerking is er omwille van de vrienden en vriendinnen (dit in tegenstelling tot de school); in tweede orde gaat het om de activiteiten en de ruimte die de werkingen laten voor eigen invulling.

Kom je hier al lang?

Een jaartje, twee jaartjes? Den eerste keer gingen wij zwemmen. Ik was toen wel stil en een beetje verlegen. Maar nu ken ik iedereen en praat ik wel en ben ik niet meer verlegen.

Ja, ik kom graag, ik heb hier veel vrienden en vriendinnen leren kennen.

De kinderclub is leuk en wij krijgen daar altijd cadeautjes. Ik speel daar altijd met mijn vriendinnen en met X.

Kom je graag naar de kinderwerking?

Ja.

Wat doe je hier dan?

Spelen, alleen maar spelen.

Ik vind ook de kinderclub, mijn papa en spelletjes spelen leuk.

Kom je graag naar de kinderwerking?

Omdat we dan veel kunnen spelen en dan kan ik met X spelen want X mag nooit bij mij thuis spelen.

Kom je hier vaak?

Vorig jaar kwam ik hier elke dag. Nu kom ik alleen nog maar in de vakanties elke dag. Als het school is kom ik alleen nog maar op woensdag.

Waarom kom je nu minder?

Omdat mijn zus er is, die kan nog niet stappen en zo, en dan is dat moeilijk om nog naar hier te komen.

Wat vind je daarvan?

Een beetje maar leuk. Omdat ik niet meer elke dag naar hier kan komen. Ik kom alleen op woensdag en dan gaan we activiteiten doen en dat vind ik eigenlijk een beetje saai omdat ik dan niet meer zoveel kan spelen zoals anderen.

Wat is er niet zo leuk aan het clubje?

Ik verveel mij want X komt alleen altijd op maandag, woensdag en vrijdag en vrijdag moet ik vroeg weg omdat ik dan frieten ga eten. Op maandag en dinsdag en soms op woensdag kan ik dan niet spelen.

Hier zijn toch nog andere kinderen?

Ja, maar ik heb geen andere kinderen als vriendinnen want Y komt niet echt en Z komt meestal alleen een paar dagen in de vakantie. En V die komt niet en als W wel komt dat is ze hier maar voor een half uur.

6.2.2. Jeugdbewegingen

Kinderen maken vanuit hun eigen ervaringen een duidelijk onderscheid tussen ‘hun’ werking en andere jeugdbewegingen. Uit onderstaande passages blijkt dat de samenstelling van de groepen, de activiteiten, het verplichte karakter, het gebrek aan vrijheid, het financiële plaatje en de aanwezigheid van pestkoppen van op school de kinderen afschrikken bij reguliere jeugdbewegingen. Slechts twee van de aan dit onderzoek deelnemende kinderen zijn aangesloten bij een reguliere jeugdbeweging.

Ik wil alleen nog vragen of jij in de chiro zit want ik zie hier zo een poster op uw foto.

Y: Ja.

Alle twee?

X: Ja, maar ik niet meer. Ik ben naar de scouts geweest en daarna naar hem naar de chiro.

Maar ik mocht niet bij hem in de groep zitten. Ik had gelogen van hoe oud ik was om bij hem te zitten maar.

Y: Ik zit al lang in de chiro, al een maand, een maand of 2. Ik vind het stom, wij spelen stomme spellen.

X: Hij heeft ook een keer naar de chiro gemoeten toen zijn mama jarig was.

Y: Ik heb op het speelplein gezeten, ik zit nu in de kinderwerking, ik heb in de scouts gezeten, 2 keer en in de chiro.

En van al die dingen zit je nu alleen nog maar in de kinderwerking. Hoe komt dat?

Y: Omdat bij die andere allemaal pestkoppen zitten van op school.

Is er nog iets waar je graag een tekening van wil?

Ja, mij.

Wat wil je dan dat hij tekent van u?

Zoals ik ben.

En hoe ben jij?

Vrolijk.

Wat maakt u vrolijk?

Dat we vandaag gaan zwemmen met de kinderwerking.

Doe je da vaker?

Ja, met school maar dan is het niet leuk, dan moet ge lengtes zwemmen voor ge vrij moogt spelen. Met de kinderwerking mogen wij gewoon vrij spelen.

Kom je graag naar de kinderwerking?

Soms en soms niet.

Wanneer kom je wel graag?

Als er begeleiders zijn die ik graag heb.

Er zijn er dus ook die jij niet zo graag hebt. Hoe komt dat?

Die kan ik niet uitstaan.

Wat doen ze dan, dat ge niet leuk vindt?

Gewoon, die vind ik niet zo leuk zo en dan heb ik liever dat ze mij gerust laten.

Wat doe jij zo nog allemaal, buiten paard rijden?

Ik rij paard, ik ga volgend jaar notenleer doen. Ik ken al een paar noten van bij mijn vriendin want die doet notenleer.

En verder, ga je naar de chiro of naar de scouts ofzo?

Nee, daar ga ik niet heen. Ik zou wel naar de JNM willen omdat dat staat voor Jeugd Matelijk Natuur of zoiets en ik vind natuur wel heel leuk.

Waarom zit je daar nu nog niet in?

Ik zou dat wel willen. Maar, dat kost ook wel wat voor in te schrijven.

6.2.3. Sportclubs

| Kindertekening van een majorette

| Kindertekening van een voetballer

Meer aansluiting lijken de kinderen te vinden bij sportverenigingen, hoewel ook deze groep zeer klein is. Sommige kinderen vermelden het gebrek aan financiële middelen als een hindernis die ze rechtstreeks ervaren.

Als je dat zo leuk vindt, waarom zit je dan niet in zo een voetbalclub?

Ik wil dat wel maar mijn mama, ik heb dat al wel gevraagd, maar ze wil dat niet. Ze is daar nog niet naartoe gegaan.

Weet je waarom ze dat niet wil?

Nee.

En als je het nu moet raden waarom niet?

Omdat ze er geen geld voor heeft denk ik.

Enkele jongens en meisjes doen in hun vrije tijd wel aan sport. Ze zijn lid van een sportclub die een stevig engagement van hen vergt. Zo zijn ze er zich goed bewust van op welke dagen ze trainen en wanneer er matches zijn. Kinderen blijken hun sporten meestal leuk te vinden, hoewel ze er in eerste instantie niet altijd zelf voor kiezen.

Daarnaast blijkt ook dat kinderen hun eigen kunnen en vaardigheden in ‘hun’ sport positief beoordelen. Hierover wordt later, in hoofdstuk 9: ‘Zelfbeeld’, uitvoeriger gerapporteerd.

X: Vorig jaar, toen voetbalden wij veel. Maar nu ga ik echt gaan voetballen. De maandag, de woensdag en de zaterdag.

X: Ik voetbal al een maand of tien honderd.

Ga je zo vaak voetballen?

Y: Ja, in drie weken zegt de baas of ik mag blijven of niet.

X: Ikke elke woensdag training en zaterdag match. Ik zit in een ander team.

Moet je dan een t-shirt en een broek aan?

X: ja, een groene en een rode broek.

En schoenen? Hebben jullie dat, voetbalschoenen?

X: ja.

Y: nee, ik krijg dat nog.

Hobby's: karate. Ik ga op woensdag en op vrijdag.

Waar doe je dat?

In de sporthal. Weet niet hoe lang ik daar al zit.

Waarom ben je dat gaan doen?

Weet ik niet.

Heb je dat zelf gekozen?

Nee, mijn mama

Vind je het leuk?

Hmmm.

Niet echt?

Wel leuk.

Ik speel voetbal op woensdag. Ik kan dat goed, mijn broer kan dat een beetje maar die weet niet zo goed hoe hij dat moet doen.

Bij welke club speel je?

Bij KV xx.

Doe je dat al lang?

Al drie jaar, ik ben goed want de trainer zegt dat. Normaal zit ik bij de duiveltjes maar ik zit al bij de preminiemen.

Heb jij nog hobby's?

Ja, spelen en voetballen. Alleen voetballen en buiten spelen.

Speel je bij een echte ploeg?

Ja.

Heb je voetbalkleren?

Ja, voetbalkleren maar geen voetbalschoenen.

Hoe voetbal je dan?

Met gewone schoenen, dat mag, maar niet bij de echte voetballers.

Wie is dat op de foto?

Vriendinnetjes en mijn mama, dat is bij de majorettes.

Hoe lang al?

Bijna een jaar.

Zelf gekozen?

Mijn zus is begonnen. Mijn mama zei, als ge wilt mag je mee gaan doen maar denk er nog even over na.

Vind je het leuk?

Ja, soms is het wel een beetje saai en doet je arm pijn omdat je moet draaien. Dat is elke vrijdag.

Zit jij bij de majorettes? En heb je dat zelf gekozen?

Ja.

Hoe wist jij dat dat bestond?

Wij waren eens gaan kijken en wij zijn daar toen gebleven. Dat is elke vrijdag.

Wij gaan vrijdags altijd majoretten. X., Y. en ik. Wij staan op de eerste rij want wij kunnen dat heel goed. Ik moet dan soms mijn split doen.

Verder geven sommige kinderen in hun vrije tijd hobby's te hebben ("Ik doe hobby's"), lid te zijn van een sportvereniging ("Ik doe aan turnen") of een muziekinstrument te bespelen ("Hé, ik ken dat [deuntje]. Ik speel dat thuis op mijn piano en op de blokfluit").

6.2.4. Samengevat

De kinderen maken dus wel deel uit van verenigingen. Mede door de opzet van het onderzoek, nemen de kinderen die meewerkten aan dit onderen deel aan een kinderwerking. Hier komen de kinderen graag naartoe. Hoewel kinderen aangeven dat ze in het begin wel even moesten wennen, verloopt hun deelname hier vlot en komen de meeste kinderen op vrij regelmatige basis naar de werking.

Slechts een enkeling is aangesloten bij een reguliere jeugdbeweging, maar de sportclub (voetbalclub), de majorettes en de turnkring zijn wel aantrekkelijk voor een aantal kinderen. Zij gaan voor de activiteit, ze hebben ambitie in die richting, het interesseert hen. Hoewel ook deze clubs niet voor iedereen toegankelijk zijn mede door financiële obstakels.

6.3 Samenvatting

De sociale omgeving waar kinderen zich in begeven is vrij beperkt.

Kinderen alleen begeven zich niet vrij en vertrouwd in de fysieke of sociale omgeving van hun buurt. Als kinderen op straat spelen is dit onder toezicht en vaak verward in spel met eigen oudere broers of zussen of een vertrouwde volwassene.

Alle kinderen die deelnemen aan dit onderzoek, maken door zijn opzet (in samenwerking met kinderwerkingen) deel uit van een vereniging – de kinderwerking. Niet zelden zijn hun ouders ook betrokken bij de werking van deze vereniging en kennen ze de begeleiders. Zelden zijn kinderen lid van een andere vereniging (jeugdbeweging of sportclub). Wanneer ze dit wel zijn, is dit niet zelden doordat ze daarin financieel of praktisch ondersteund worden door de kinderwerking of andere sociale instanties.

7. Bezit

Twee subthema's komen hier aan bod: kinderen en wat zij zelf bezitten en hoe zij omgaan met dat bezit; en daarnaast de bezittingen van het gezin.

7.1. Kinderen en hun bezit

Kinderen zijn bezig met bezit; met geld, met 'hebben', met mijn en dijn. Kinderen komen in contact met geld, hebben speelgoed e.d. binnen het gezin en krijgen geld en allerlei van volwassenen. Maar ook binnen de leefwereld die ze delen met andere kinderen vergaren zij bezit. Hoewel er altijd wel ergens een verband is met volwassenen en hun geld, hebben kinderen zo hun eigen methoden om aan geld of spullen te komen: door het vinden van geld of het ruilen en verkopen van speelgoed of 'speeltijd' met of aan kinderen.

7.1.1. Geld krijgen, vinden en verdienen om te sparen en te kopen.

Foto van geld, gemaakt door een kind

Striptekening gemaakt tijdens een gesprek met een kind.

Centen, of volgens de kinderen beter gezegd 'geld' ("je mag ook geld zeggen hoor"), maakt deel uit van de leefwereld van kinderen. Kinderen kennen geld, denken na over geld en gaan om met geld. Ze hebben zelf wel geld maar krijgen meestal (nog) geen zakgeld. Het meeste 'geld' krijgen ze van volwassenen bij speciale aangelegenheden (verjaardag, nieuwjaar e.d.m.).

Wat zegt uw mama als je haar om een Nintendo vraagt?

Dat ik dat zelf moet kopen.

Krijg je zakgeld?

Nee, maar wel op nieuwjaar en Sinterklaas en zo en op mijn verjaardag.

Krijg je dan geld of cadeautjes?

Geld en cadeautjes, soms zit dat in een kaart.

Je krijgt het van Sinterklaas en van wie nog?

Van de Kerstman, allé, dat zijn mensen dat dat doen hé.

Krijg je dan zoveel dat je er een Nintendo van kan kopen?

Ik heb niet zo veel geld hé.

Geven jullie elkaar meestal cadeautjes die je zelf maakt?

Ja, als het Kerstmis is. Aan mama heb ik ook 30 euro gegeven.

Waar haal jij dat geld vandaan?

Sparen.

Krijg jij zakgeld?

Nee. Soms als we naar mijn bomma gaan dan krijg ik geld.

Heb jij al een cadeautje gekregen voor uw verjaardag?

Ja, al lang geleden. Alle, zo maandag hebben ze een GSM voor mij gekocht en die heb ik dan gekregen. En dan vorig jaar heb ik 70 euro gekregen en van mijn meter ook cadeautjes gekregen en van mijn oma heb ik dan 125 euro gekregen voor mijn Nieuwjaar en daar heb ik een DSI mee gekocht.

Waar haal jij die [pocketbikes] dan vandaan?

Uit de brommerwinkel.

Kost dat niet veel centen?

Jawel, wel een beetje. Dat kost iets in de 100 euro.

Dat is toch veel geld, wie betaalt er dan voor?

Ik, met mijn zakgeld. Ik krijg altijd als het een Nieuwjaar is zakgeld, 10 euro. Nu heb ik al terug 250 euro.

Daarnaast vergaren kinderen ook geld op ‘andere’ manieren. En dit soms ten koste van hun speelkameraden. Ze vinden geld, verkopen spullen of ‘speeltijd’ zoals uit onderstaande quotes blijkt.

Van wie heb je die voetbalschoenen gekregen?

Ik heb ze zelf gekocht.

Met uw eigen centen?

Ja.

Krijg jij zakgeld ?

Nee, ik vind dat allemaal op de speelplaats soms.

Zo veel geld om voetbal schoenen mee te kopen.

Dat kost 100 euro ook, ja, ze verliezen dat dan en wij vinden dat dan.

X komt naar buiten gelopen en zegt “*Juf, ik mag van Y niet op de computer*”. Ik vraag of hij het gevraagd heeft aan Y. Op dat moment loopt hij weer naar binnen en ik volg hem. Wanneer ik binnen aankom zit X al achter de computer. Y en een andere jongen lopen mij op dat moment voorbij. Y heeft in zijn hand 50 cent liggen en hij vertelt tegen de andere jongen dat hij dat gekregen heeft van X omdat hij op de computer wou (obs).

Wat doe je allemaal met dat geld?

Sparen om iets te kopen, bijvoorbeeld ne GSM. Ik heb er ene en heb er ook al veel gehad.

Zeker al 20.

Kinderen kennen dus het concept van sparen en worden ze hierin blijkbaar gestimuleerd door hun ouders. Daarbij sparen ze meestal voor grote en dure en niet zo’n dagelijkse dingen voor zichzelf (een pocketbike, een Nintendo, voetbalschoenen). Ze hoeven ze dan niet meer te vragen aan hun ouders.

7.1.2. Ruilen

Naast het kopen vergaren kinderen ook spullen door ze te ruilen of te winnen tijdens spel met andere kinderen.

Meisjes, zijn mijn vriendinnen, ze zitten in mijn klas. Ik heb veel vrienden in de klas. Sommigen zijn mijn vrienden. Omdat ze altijd iets aan mij geven en ik geef altijd iets terug. We ruilen knikkers. Eigenlijk mogen we er niet mee spelen op de speelplaats maar we steken die dan altijd ergens weg. Ik heb 3 zakken knikkers thuis.

Waar speel je dan mee?

Ik speel graag met mijn auto met afstandsbediening en ook met mijn broertje. Hij heeft dezelfde auto als mij. En weet je wie er altijd wint? Soms mijn broer en soms ik. Maar het was ook een keer gelijk stand. En dan moest ik aan mijn broer snoepjes geven en hij gaf er mij geen.

Krijgt diegene die wint snoepjes?

Ja, en diegene die verliest krijgt maar 1 snoepje. Mijn broer heeft zijn auto al eens op het dak gegooid maar het is een Monster Jam dus die kon daar tegen. Mijn broer is 4 jaar.

Heb jij voor iedereen bij u thuis zo een cadeautje?

Voor [mijn broer] heb ik een spelletje voor de DS en een paar Pokémon kaarten. Voor mama heb ik een tekening en een aapke met een stempel en voor papa heb ik dan nog iets van de strijkparels.

Dat voor uw broer, waar haal jij dat dan?

Ik heb dat vroeger op school, vorig jaar geruild. Hij speelt daar graag mee, dat is Mario en dan ga ik hem dat geven. Als hij geen cadeautje heeft voor mij dan krijgt hij het niet.

7.1.3. Cadeautjes krijgen.

Een belangrijke manier om spullen te verzamelen, is ze krijgen van volwassenen.

[X wijst naar de horloge van de onderzoeker en vraagt:] Is dat een Festina?

Wat is dat een Festina?

Dat is een heel duur merk van horloge, dat is een heel duur merk. Dat heb ik van mijn kerst gehad vorig jaar van mijn mama, papa en mijn broer.

Heb je die GSM van uw eigen spaarcenten betaald?

Nee, deze, die ik nu heb, heb ik van mijn meter gekregen. Die heeft 125 euro gekost. Dat is een LG-cookie, een touchscreen.

Waarom heb jij da nodig?

Omdat ik da leuk vind. Mijn GSM was dan weg, mijn mama had die en mijn meter heeft dan gezegd, ik zal er ene kopen voor u maar die blijft dan ook wel voor u en dan heb ik die gekregen.

7.1.4. Bezit en status

Er is een groot verschil tussen de kinderen onderling. De ene heeft heel veel of duurdere spullen, de andere duidelijk minder (dure). Over de spullen die ze hebben, spreken de kinderen met een zekere mate van evidentie maar ook van trots (b.v. ivm de prijs). Hierbij wordt vaak uitpakket met multimediamateriaal en minder met 'echt' speelgoed.

De foto's of collages die kinderen maakten van mensen en dingen die zij 'tof' vonden, illustreren één en ander.

Foto gemaakt door een kind van PSP

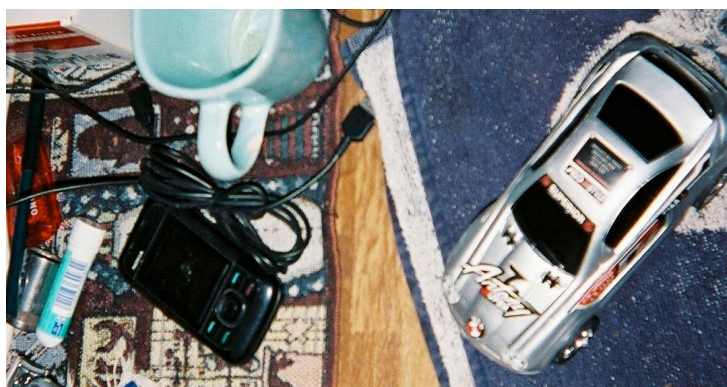

Foto gemaakt door een kind van een GSM en een speelgoedauto.

Dit is mijn PSP. Bij mij is die hier geschonden. Dat kost 180 euro. Dat heeft veel geld gekost. Als mijn mama nog 50 euro bijgelegd had dan had ze ook een Wii. Maar ze heeft dat niet gedaan. En ik wou ook een Wii. Mijn mama heeft deze voor mij gekocht. Ik heb er ook nog een witte PSP. Vorig jaar gekregen van kerstmis.

Dat is zijn auto en mijn mama hare GSM en de mijne. Ik heb 3 zakken knikkers thuis.

Ik heb nog een paar dingen niet getrokken. Een gezelschapsspel van Walt Disney.

In de context van het onderzoek werd een weekendverblijf georganiseerd met de kinderen van een bepaalde werking. Door samen op kamp te gaan kon o.m. geobserveerd worden wat kinderen zoal meenemen op kamp en hoe ze hiermee omgaan. Niet iedereen heeft noodzakelijke benodigdheden zoals een slaapzak mee. Daarnaast blijkt er ook een groot verschil te bestaan tussen het soort materiaal dat kinderen meenemen. De ene heeft een hele oude en kleine tas, de andere een grote kleurrijke trolley op wielen. Kinderen blijken hier niet ongevoelig of onopmerkzaam voor te zijn. Zij geven om de schoonheid van spullen. Iemand met een mooie beer of koffer wordt hierover gecomplimenteerd; heb je een lelijke koffer dan kan het zijn dat anderen daarmee lachen (obs).

Kinderen blijven niet onberoerd voor de 'status' van sommige materiële symbolen. Over duurdere en mooie spullen wordt vaker gesproken, en hoewel sommige kinderen duidelijk minder hebben dan anderen, lijken ze over het algemeen zeker geen gebrek te hebben aan prijzige spulletjes (obs).

7.1.5. Samengevat

Kinderen krijgen, vinden, verdienen en ruilen om geld en diverse goederen te verzamelen. Met dat geld sparen ze en kopen ze liefst wat duurdere dingen die ze niet zomaar krijgen van hun ouders. Vooral het 'hebben' levert hen een hogere status op..

7.2. Gezin en bezit

Zoals uit bovenstaande blijkt, weten kinderen wel één en ander over geld en het vergaren van geld. Ook binnen het gezin komen ze in aanraking met geld. Ze weten hoe hun gezin wel of niet aan geld komt, of er gespaard wordt, waar geld aan uitgegeven wordt en waar er af en toe tekorten vallen.

7.2.1. Geld verdienen

Hoger kwam reeds ter sprake in welke mate kinderen weet hebben van de beroepsbezigheden van hun ouders. Daarbij benoemen ze de verhouding tussen arbeid en zorg (vooral voor moeders). Hier komt het geld verdienen expliciet aan bod.

Vind je dat leuk dat ze (mama) misschien gaat werken binnenkort?

Een beetje.

Waarom?

Omdat ze misschien geld gaat verdienen en dan krijgt ze daar misschien kleren.

Waarom is geld verdienen goed?

Omdat ze dan eten en drinken kan kopen.

Heeft ze hard gewerkt dan uw mama?

Euhm, ze heeft 5/6 soorten werken. Maar ze geraakt moeilijk aan werk omdat ze eigenlijk niet afgestudeerd is.

Wat voor werken?

Ze heeft in de McDonald's gewerkt en nu is ze weer werk aan het zoeken en ze heeft ook in een winkel gewerkt. Dat is al lang geleden.

Heeft ze nu werk?

Nee, ze is aan het zoeken.

Nee, ze heeft geen werk. Nou ja, ze heeft een soort van werk. Ze heeft vrijwilligerswerk maar geen werk waar je geld bij krijgt. Ze had eerst een soort van werk waar je geld mee kreeg maar dan heeft ze iets aan haar elleboog gekregen en mag ze niet meer zo veel kuisen want ze kuiste in een restaurant.

Mijn papa gaat altijd naar het werk en daar moet hij glazen maken. Ik weet waarom mijn papa dat heeft gekozen.

Waarom dan?

Omdat hij daar meer wordt voor betaald.

Wat deed hij dan eerst?

Eerst moest hij water maken en nu maakt hij glazen.

Vindt hij het beter als hij meer geld krijgt?

Ja.

Mijn papa is eigenlijk plantendokter maar nu werkt hij bij de banden. Hij woont al 14 jaar in België maar wij nog niet. Toen mijn papa hier kwam telde dat hier niet, wat hij allemaal al zeven jaar gestudeerd had.

Naast het geld dat verdiend wordt door werk, spreken kinderen ook over andere manieren om geld binnen te krijgen: geld krijgen omdat je kinderen hebt, geld dat papa (niet inwonend) aan

mama moet geven om zijn kind te onderhouden en geld van familieleden. Één keer werd er in dit onderzoek melding gemaakt van een gezin dat een beroep doet op materiële steun: *“Dat is de buurvrouw, en die heeft ons voedselpakket meegenomen, anders waren wij hier eigenlijk te laat. Dat is de meter van mijn zus. Dat is ook onze familie.”*

Jij zegt, mijn mama heeft geen werk, ze kan geen geld verdienen, maar waar leven jullie dan van?

Eten, maar zij moet dat van de bank pakken. En zij krijgt ook geld om mij te onderhouden want mijn papa deed dat niet. Dat krijg je als uw papa geen geld betaalt voor mij te onderhouden dus daar eten wij ook van en zo.

Is uw mama nu thuis met uw kleine zus?

Ja.

Heeft ze werk?

Nee, ze is net ontslagen.

Vond ze dat zelf erg?

Ja.

En jij?

Ik vind dat niet zo leuk.

Is dat belangrijk, werken?

Ja, om geld te verdienen.

Waarom heb je dat nodig?

Om eten te kopen.

Nu verdient ze dus geen geld?

Jawel.

Hoe dan?

Door de bank.

7.2.2. Geld sparen

Kinderen sparen zelf geld maar kennen dit ook vanuit hun gezin, al gebruiken ze er niet altijd het woord ‘sparen’ voor. Mama en/of papa sparen ook, met volgens kinderen een bepaald doel voor ogen. Daarbij verwijzen kinderen naar het sparen voor uitstapjes of voorwerpen, maar ook naar de onderlinge hulp van familieleden.

Mijn papa is ook rijk maar die koopt niet zo veel, die spaart dat liever op zijn spaarrekening.

Wil hij daar dan later iets van kopen?

Dat weet ik niet, ah ja, volgend jaar gaat hij een pelletkachel kopen. We hebben nu ook een kachel, een kolenkachel, maar volgend jaar een pellet, dat zijn allemaal kleine staafjes die je er in moet doen.

Vindt hij het beter als hij meer geld krijgt?

Ja.

Hoe komt dat?

Want dan krijgen wij meer geld en dan worden wij steeds wat rijker en dan komt er iemand voor wat geld af.

Wat bedoel je daarmee?

Dan komt er iemand en dan wil die wat geld, elke dag is dat.

Wie is dat dan?

Tante X.
Hoe komt dat?
Weet ik niet.

7.2.3. Beperkte middelen

Kinderen leggen, binnen de context van het gezin, de link tussen enerzijds ‘geld hebben’, en anderzijds ‘dingen kunnen kopen (eten, drinken, auto, etc)’, dingen kunnen doen (op café gaan of op reis gaan) of rekeningen kunnen betalen. Daarbij geven kinderen aan thuis ‘wel genoeg geld te hebben maar niet heel veel’ (zie ook hfdst 6 waar kinderen melding maken van financiële drempels om deel te nemen aan sportverenigingen).

Heb je nu genoeg geld?
Nee, allee, we hebben wel genoeg geld maar niet veel.
Wat is daar lastig aan?
Dat je niet veel kan kopen.
Zijn er ook goeie dingen aan?
Ja, we hebben toch een beetje geld.
Wat zou je willen kopen dat je niet kan kopen?
Een Nintendo.

En uw mama, heeft die veel centen?
Hmm, niet altijd. Ze had vroeger zo 'n pak rekeningen [toont dikke stapel met handen] maar nu niet meer.

Waarom verhuizen jullie dan niet ?
We hebben niet genoeg geld.
Hoe komt dat?
Euh, mijn mama betaalt het eten voor school, en mijn eten voor in huis en ze maakt eten klaar voor mijn papa naar zijn werk, naar de brouwerij.
Is er dan geen geld meer over?
Nee.

Heb je genoeg?
Euhm, ja. Soms zijn er wat problemen en dan hebben we maar 40 euro voor een hele maand of zo maar dat is niet zo erg want dan hebben we meestal nog wel iets in de koelkast of zo.
Hoe vind jij dat?
Het maakt niet zo veel uit. Ik heb tenminste een huis om in te leven.

Wat voor schoenen zou jij dan willen?
Van Air Max, van Nike. Mijn broer heeft er zo, maar hij doet ze bijna nooit aan omdat die al een beetje kapot zijn omdat hij die al lang heeft.
Waarom heb jij geen Air Max schoenen?
Omdat die te veel kosten.
Wie vindt dat te duur?
Ikke en mijn mama.

7.2.4. Samengevat

Kinderen vormen zich een beeld van de financiën van het gezin. Zij weten dat werken de voornaamste bron van inkomsten is, en onderschatten de aanleidingen tot werkloosheid niet. Zij beseffen dat er ook andere bronnen van inkomsten zijn zoals kindergeld, alimentatie, familiale solidariteit en financiële hulp.

Ook het sparen is hun bekend.

En dit alles is te situeren in de context van: wij hebben genoeg geld, maar niet veel. Kinderen beseffen dat.

7.3. Als je rijk zou zijn...

Eerder om een beeld te krijgen van hun toekomstverwachtingen, werd in de groepen ook wel eens gevraagd naar wat ze zouden kopen als ze veel geld hadden.

Zo is hier een afbeelding van een collage met die dingen die ze zouden kopen voor hun gezin als ze één miljoen hadden. De keuze valt daarbij vooral op auto's en praktische zaken zoals een grote zetel, een wasmachine of andere huishoudelijke spullen (ijskast, handdoeken, luchtbed, kast, open haard, laminaat, hoeslakens) . Sommige kinderen zetten ook eten op de lijst: kaasballetjes en garnalen.

Collage: “ wat zou je kopen voor je gezin, als je 1 miljoen had?”

Bij een andere groep kinderen werd gevraagd waar ze geld aan uit zouden geven als ze de lotto zouden winnen. De antwoorden: cadeautjes geven, mensen gelukkig maken, de arme mensen helpen. Daarnaast zouden kinderen ook een deel houden voor zichzelf. Hiermee zouden ze een huis kopen, op reis gaan, kleren kopen en sparen. Sommige kinderen geven ook aan in welke volgorde ze dit alles zouden doen.

Ik zou tienmaal op reis gaan. En naar een ver land gaan, naar de arme mensen en hen helpen, als ik geld over heb.

Bij de vraag wat kinderen zouden doen als ze voor één dag koning(in) zouden zijn van België, antwoorden ze in dezelfde lijn. Kinderen praten in deze context over geld geven aan anderen en dingen kopen voor zichzelf. In de onderstaande quote schetst een jongen een idee, voor het geval het koningschap hem ooit zou overkomen.

Ik zou mensen geen werk geven. Gewoon, de baas het geld naar huis brengen. Dan hoeven de mensen niet meer te zweten in hun kleren en dat is niet leuk voor de mama's en de papa's dat ze moeten wassen en niet meer wassen en dan moeten ze ook veel kleren weg, soms als ze kapot zijn. Dan hoeven ze ook geen nieuwe kleren te kopen.

7.3.1. Samengevat

Bezit maakt deel uit van hun leven, maar kinderen krijgen er (nog) niet echt greep op. Zij zijn er zich van bewust dat hun ouders 'niet veel' geld hebben, en dat het eufemistische 'niet veel geld' soms kan gaan over basisvoorzieningen als eten en kleding. Ze beseffen dat hun ouders zorgen hebben omwille van geldgebrek. Toch raakt hen dat niet rechtstreeks, zij lijken er niet onder te lijden.

En als zij veel geld zouden hebben, komen zij niet meteen op de gedachte om dat allemaal op te potten, wel integendeel: zij willen er best wat aan de arme mensen geven. Voor alle duidelijkheid: daartoe rekenen ze zichzelf niet!

7.4. Samenvatting

Bezit is een begrip dat kinderen zelf niet verbaliseren maar dat ze wel kennen in hun beleving. Kinderen praten over dingen hebben, krijgen, ruilen en kopen en over geld hebben, sparen, verdienen en vinden. Zowel in hun interacties met kinderen als in de gezinscontext komen kinderen hiermee in aanraking. Onder kinderen leidt bezit vooral tot een hogere status en het zorgt ervoor dat je de dingen kan bekomen die je graag wil. Binnen het gezin zijn kinderen er zich van bewust van de nodige voorzichtigheid die geboden moet worden. Ze hebben dan misschien 'niet veel'. Maar ze hebben 'wel genoeg'.

8. Toekomst

8.1. Beroep

Wanneer kinderen gevraagd wordt wat ze later willen worden, komen er heel wat concrete toekomstdromen naar voren voor wat betreft hun beroepskeuze. Dat het steeds gaat om sekse stereotype beroepen valt op. Jongens fantaseren over carrières als voetbaltrainer, redder in het zwembad, motorcrosser, ambulancier en dierenverzorger. Meisjes dromen dan weer van een baan als caissière, ballerina, kinderverzorgster of danseres.

Af en toe krijg je echter ook een fantasierijk (held, baas van een kasteel) of een opmerkelijk antwoord: *“Ik wil later boef worden. Ik wil stelen en ik wil geld. Ik wil geld pikken voor X zijne PSP”* [zoals die van X]. *Ik heb nu te weinig geld.*”

Overigens is het verdienen van geld belangrijk, maar het soort beroep doet er ook toe.

[over Obama] Hij is goed, die is rijk. Ik wil geen president worden, ik wil rijk worden. President zijn is stom. De hele tijd moeten praten en zo. Maar je kan ook wel anderen helpen.

X: Ik wil rijk zijn, een topmodel en in een film spelen.

Y: Het kan ook een arme beroemde hé. Misschien kan die goed dansen of zo.

Ga je werken later, of hoe ga jij je geld verdienen?

Ik ga werken.

Waar ga je dan werken, waar kan je zoveel geld mee verdienen?

Unikamp.

Wat is dat?

Een winkel.

En buschauffeur (zoals vader), kan je dan ook zoveel geld verdienen?

Ja, maar dat doe ik niet graag.

8.2. Huis, tuin, kind

Naast hun beroepskeuze hebben de kinderen ook ideeën omtrent hun toekomst, familiaal leven. Waar ze gaan wonen en met wie, daar zijn de meningen over verdeeld. De één wil voor altijd thuis bij mama en papa blijven wonen, de andere verkiest het samenwonen met een partner of alleen wonen.

In welke winkel wil je dan werken?

Dat is te zien waar ik ga wonen.

Als je het je inbeeldt?

Misschien ga ik [in deze stad] blijven wonen en dan ga ik misschien, als ze nog iemand moeten hebben in de Delhaize of in de Lidl of in de Wibra werken.

Als je dan na het werk naar huis gaat, waar ga je dan naartoe? Waar woon je dan?

Met mijn mama en mijn papa.

Of met uw man?

Met mijn mama en mijn papa omdat ze leuk en grappig zijn en omdat ze alles doen voor ons.

Als je denkt, als je later groot bent en ambulancier bent, waar woon je dan?

In deze stad.

Waarom in deze stad?

Dat is veel leuker dan [de stad hiernaast].

En waarom vind jij dat?

Omdat het hier leuker is en dan kan ik soms een keer naar Brugge en naar de zee.

Is er verder nog iets leuks aan [deze stad]?

Nee, ik ga bij de brandweer werken want daar staan de ambulances.

En waar ga je dan wonen?

Ergens waar er een huis te koop staat.

Wat voor huis?

Een appartement.

Ga je daar alleen wonen?

Ja, of als ik een lief kan krijgen.

Als je een lief kan krijgen ga je met haar wonen?

Ja.

Dat ik later, later een leuke man ga hebben die meestal thuis is.

Kinderen geven ook aan later zelf kinderen te wensen, soms voor opmerkelijke redenen: “*ik wil veel kinderen krijgen en zo rijk worden want dan krijg je geld*”. Kinderen verwachten nu al van hun kinderen dat ze gaan studeren, en niet stelen. Daarbij valt het op dat de verantwoordelijkheid voor ‘wanneer het mis loopt’ bij ouders wordt gelegd.

X vermeldt hier nog bij dat hij het belangrijk zou vinden dat zijn kinderen studeren en een diploma halen. Y pikt daar op in en zegt dat hij hoopt dat zijn kinderen niet stelen of met slechte kinderen zouden omgaan, dat het de schuld van hemzelf (als ouder) zou zijn als er iets verkeerd zou lopen (obs).

Wil jij later kinderen?

Ja.

Ga je het dan hetzelfde doen als uw mama en uw papa of een beetje naders?

Een beetje anders, dan gaan we misschien uitstapjes maken ofzo of naar een park gaan. En als we eens naar een cinema willen dan gaan we, maar als ze dan stout zijn, dan gaan we niet.

Doen jullie dat nu soms, een uitstapje maken of naar de cinema ofzo?

We zijn al één keer naar de cinema geweest.

Waarom doen jullie dat niet vaker, als jullie dat eigenlijk allemaal wel leuk vinden?

Ja, we vinden dat leuk maar thuis is het eigenlijk een beetje moeilijker om braaf te zijn, door mijn broer eigenlijk want die maakt veel ruzie enzo en dan moet ik dat oplossen en dan begin ik te roepen tegen mijn broer. Dan zijn we eigenlijk een beetje stout en dan kunnen we niet gaan.

8.3. Etnisch-culturele invloeden

Wanneer kinderen praten over de toekomst steekt hun ‘etniciteit’ de kop op. Sommigen willen later graag in het ‘land van herkomst’ gaan wonen of ten minste trouwen met een gelijkgelovende partner. Trouwens blijft ook in de toekomst hun familie van groot belang.

Naast het belang van familie spreken de kinderen ook over het belang van materiële zaken in de toekomst. Deze kinderen willen een huis en het liefst ook nog een mooie auto. Familie en materie blijken trouwens onafhankelijk van hun etniciteit van belang voor kinderen.

Z ziet zijn toekomst erg goed in en zou later graag een grote villa hebben. Daarin zou hij grote oranje ramen willen, waardoor hij veel naar buiten kan kijken. In Algerije waren de meeste huizen kapot, maar toch zou hij graag daar wonen later omdat daar zijn familie woont, hij zou daar dan samen wonen met zijn vrouw en broer. Hij vindt het erg belangrijk dat hij later nergens buiten zou moeten leven (obs).

Y zou later graag getrouwd zijn met een Portugese moslima. Hij wil graag een huis, een gewoon huis uit de rij zoals in Leuven, geen villa. Bij Y valt het op dat hij zijn godsdienst erg belangrijk vindt. Hij vertelt veel over de Islam en over de Koran. Y komt uit een gezin van vijf kinderen en later wil hij zelf ook veel kinderen. Hij zou een grote mooie auto kopen en in een pizzeria werken, maar minder vaak weg zijn als zijn vader nu is. Zijn vrouw zou thuis blijven bij de kindjes (obs).

V zou later ook heel graag in een grote mooie villa wonen, maar liefst ook in Marokko. Daar zou ze ook een grote zwarte auto hebben. Ze zou graag dicht bij haar familie wonen en ook met haar familie samenleven (obs).

Later als ik groot ben, wil ik een auto.

8.4. Samenvatting

De toekomst zoals de kinderen die zien, is sterk gekleurd door, en erg gelijkend op hun huidige leefsituatie, bij de keuze van het beroep, van de woonplaats, van de partner, van de kinderen. Het is zonder meer duidelijk dat kinderen een toekomst voor zichzelf uittekenen.

9. Zelfbeeld

Welk is het zelfbeeld van de kinderen, hoe spreken zij over zichzelf, welke zijn de factoren die ze daarbij aanhalen?

9.1. Eigen vaardigheden

Wat kinderen van zichzelf vinden, hoe zij aankijken tegen zichzelf, komt fragmentarisch naar boven. Tipjes van de sluijer worden opgelicht als ze hun eigen vaardigheden beoordelen: op schools vlak, in de sport, in de eigen groep e.d.m. Maar voor dergelijke beoordelingen zijn ze erg afhankelijk van anderen: van de leerkracht, de trainer en ook van andere kinderen.

Mijn huiswerk dat ik niet leuk vind. Van wiskunde. Kan het niet heel goed maar vind het niet leuk .

Wat vind jij van je juf?

Euh, goed maar ze heeft me vandaag gezegd dat ik beter moet opletten in de klas. Bij rekenen heb ik zetten prutsen met mijn pen. Ik heb al 7 pluimen gekregen, da is als je iets goed doet. En ik heb de kei van kei goed en de schelp van kei goed ook gekregen.

Veel foto's van dingen die je leuk vindt. Zijn er dingen die je niet leuk vindt?

Taal, dat kan ik niet goed. Rekenen is mijn beste vak van vorig jaar. Ik was de snelste rekenaar van de klas. Nu niet meer, één kindje zit nu twee bladzijden verder dan ik.

Kom je hier al lang op de kinderwerking?

Een jaartje, twee jaartjes? De eerste keer gingen wij zwemmen. Ik was toen wel stil en een beetje verlegen. Maar nu ken ik iedereen en praat ik wel en ben ik niet meer verlegen.

Ik speel voetbal bij de KV xxx.

Doe je dat al lang?

Al drie jaar, ik ben goed want de trainer zegt dat. Normaal zit ik bij de duiveltjes maar ik zit al bij de pre-miniemen.

Wat is het aller leukste?

Mijn eigen vind ik leuk.

Ik ga ook naar de turnkring. Ik ben één van de besten. Wij doen dan op de lange mat of soms een beetje van acro. De lange mat is een makkie.

Wij gaan vrijdags altijd majorettes. X, Y en ik. Wij staan op de eerste rij want wij kunnen dan heel goed. Ik moet dan soms mijn split doen.

9.2. Eigen voorkomen

Het eigen voorkomen is noch een vaardigheid, noch een globaal zelfbeeld. Het is een persoonskenmerk waar je niet veel aan kan veranderen, behalve dan door je kledij.

Huidskleur en gewicht zijn vooral voor meisjes delicate thema's. Meisjes van Afrikaanse oorsprong geven aan bruin te zijn en niet zwart: *"Ik ben niet zwart hé, ik ben bruin. Obama, och arme, die is ook niet zwart hé, die is bruin"*. De uitdrukking 'och arme' binnen deze context, illustreert dat 'zwart' als beledigend wordt ervaren door de kinderen.

Gewicht houdt sommige kinderen bezig. Ze willen zeker niet te dik zijn maar ook niet te mager: *"Ik heb mij te dik getekend, ik wil hier gommen (aan buik) want ik wil mager zijn"*, *"Zie, dat is kei lelijk. Ik wil wel een klein beetje billen maar niet te veel"*. Daarnaast blijkt dat kinderen geloven in fabeltjes die met een 'slanke lijn' te maken hebben: *"Ik eet traag want als je snel eet, dan krijg je een dikke kop."*, *"Ja, dat weet ik, daarom eet ik ook traag. Dat zie je toch, ik heb toch geen dikke kop."*. En: *"Ik mag geen half volle melk drinken want daar word je dik van."*

In het verlengde van deze bekommernissen om huidskleur en gewicht en om verder te illustreren dat kinderen zich bewust zijn van hun uiterlijk, is ook mooie kleding van belang. Wanneer één jongen bijvoorbeeld met verf morst op zijn trui, mokt hij over de vlek; zelfs wanneer de begeleiding hem verzekert dat de vlek met één wasbeurt verdwijnt, blijft hij zich zorgen maken over zijn trui (obs). Een andere jongen maakt zich dan weer druk over een jaap in zijn mauw. *"Ik ben ergens achter blijven haken. Ik voel me belachelijk."*

De haren van X zijn duidelijk afgeschoren. Wanneer de begeleidster vraagt of zijn haren zijn geknipt zegt hij: *"Ja, eerst had mijn mama het gedaan maar het was niet goed. Opzij was het kort en vanboven was het lang. We zijn dan maar naar de kapper gegaan."* Het is mooi nu, zegt de begeleidster. X zegt *"ja, de kinderen van mijn klas zeggen dat ook maar de kinderen van de andere klas lachen me ermee uit."*(obs)

9.3. Positief zelfbeeld of toch niet?

Kinderen vormen een beeld van zichzelf, en gaan hiervoor mede af op de beoordeling van anderen. In eerste instantie praten de kinderen vaak op een zelfverzekerde toon en zijn ze niet op hun mondje gevallen. Daardoor lijken zij behoorlijk zeker over hun vaardigheden en over hun uiterlijk: *"ik vind dat mooi, die foto van mezelf en die tekening die ik gemaakt heb."* Maar er toont zich een ander beeld, als ze b.v. gevraagd worden het woord te nemen of hun mening over iets te geven: *"ik wil niet eerst"*, *"ik schaam mij"*, *"ik kan echt niet tekenen en schilderen"*, *"ah nee, (die filmopname) dat is niet goed, delete dat"*.

Sommige kinderen zijn bijzonder negatief over zichzelf: ze voelen zich stom, en niemand kan hen overtuigen dat dit niet zo is.

Ik vind mijn eigen gewoon niet leuk.

Doe je dan dingen die je niet leuk vindt of zeg je dingen die je niet leuk vindt?

Ik weet het niet.

Hoe voel je dat, dat je niet leuk bent?

Dat ik er niet bij hoor.

Ben je anders dan andere kinderen?

Iedereen is anders maar voor mij lijkt ik alsof ik van een ander Universum kom. Ik heb bijna niks gemeen met niemand.

Een gelijkaardige toon wordt gezet door kinderen die niet weten wat ze van zichzelf moeten vinden.

Wat vind je van jezelf?

Ik weet het niet.

Vind je jezelf mooi?

Ik weet het niet.

Soms krijg je alsnog wat positiefs, soms helemaal niets. Anderzijds zijn er kinderen die op dezelfde vraag (wat vind je van jezelf?) antwoorden: “*ik kan goed voetballen*” of die bij het idee naar de schaatsbaan te gaan zeggen: [*ik heb dat nog nooit gedaan*] “*maar ik denk dat ik dat zal kunnen*”.

Het verschil in antwoord kan te maken hebben met de vraagstelling: op vragen omtrent heel concrete vaardigheden, volgt makkelijker een positief antwoord; dat is evenwel geen zelfbeeld in de brede zin van het woord, maar een inschatting van de eigen vaardigheden. Een meer algemene vraag “wat vind je van jezelf?” vraagt naar het globale zelfbeeld, en niet naar een deelaspect.

9.4. Samenvatting

Het zelfbeeld van de kinderen is in volle ontwikkeling en tegelijk behoorlijk fragiel. De kinderen hebben enig zicht op de eigen vaardigheden, maar minder op hun globale zelf. Zij hebben weinig zelfvertrouwen om bij het verder verwerven van sommige vaardigheden door te zetten: wat anderen van hen vinden, is erg doorslaggevend; zij hebben schrik om af te gaan voor de anderen.

10. Armoede

Hieronder volgen enkele teksten en afbeeldingen, allemaal het resultaat van groepswork door dezelfde kinderen. In voorbereiding van de gedichten werden onderstaande knutselwerken rond rijk en arm gemaakt. In de 'gedichten' verwoordden de kinderen hun visie op rijk en arm.

Rijk

Stinkend-rijk
Chi chi, Modder
Makeup, Kleren, Antirimpel cream
Wandelen met haar varken
Paleis

Chique-chique- magnifique- topmodel
Perfect, meedogenloos
Villa zomer zwembad
Ik ga altijd shoppen
Ha, Ha, Ha

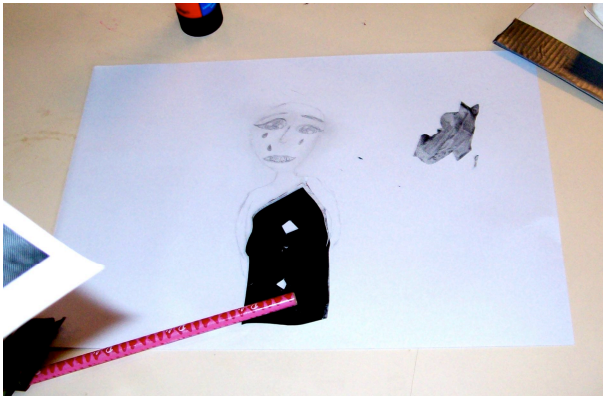

Stinkend- rijk
Fier, boos
Rijk, blij, Chichi
Ik ben erg blij
Waah!!

Arm

Ik sprak de koning
Wacht even
Van pracht viel ze even
Ik keek met onschuldige ogen
Zag zeven engeltjes boven
Ze beloven dat dit me nooit meer zal
overkomen.
Ik bedel iedere dag geld
Ik krijg altijd geweld
De zon schijnt in mijn ogen
Ze hebben mij altijd belogen.
Ik droom iedere dag van lekker eten
Maar ze zijn me vergeten
Toch is het afgelopen
Ik kan voor de toekomst hopen

Ik droom echt van die mooie pul,
zonder gaten in en in mijn kleren zijn gaten.
En ik wil zo graag eten en drinken

Het contrast is groot. De teksten en tekeningen geven een indicatie van de extreme associaties die kinderen maken t.o.v. armoede en rijkdom Volgens kinderen houden rijken zich vooral bezig met mooi zijn, zich mooi houden, genieten, shoppen, zo weinig mogelijk doen en, zo blijkt, ook met gelukkig en blij zijn.

‘Rijk’ wordt door de kinderen geassocieerd met de mogelijkheid om te doen wat je wil. Maar ook met negatievere trekjes.

Ik wil rijk zijn, een topmodel en in een film spelen.

Als je rijk bent dan moet je lachen. Armen die huilen en zijn verdrietig omdat het niet eerlijk is.

In schrill contrast tot de rijken zijn arme mensen volgens kinderen verdrietig en zielig. Ze hebben een slechte gezondheid en een slecht verzorgd uiterlijk. Ze leiden hun leven vooral in open lucht, worden bedrogen, bestolen en belogen en leiden veel honger.

*Die bedelt, die vraagt dingen.
Oh, och arme.*

Dit is een arme, die heeft rotte tanden.

Als die zo bedelt, dan ga ik toch weg lopen van die arme. Dat kan, want ik ben rijk en heb dan een auto

Ik ga daar gaten in knippen, in die jurk want die is arm (foto van jurk).

Ik teken een arme die doet alsof ze rijk is. Ik ga haar kleren dan zo een beetje scheuren enzo.

Dit meisje heeft alleen oorbellen kunnen kopen en heeft kleren uit een vuilnisbak, of kleren gekregen van mensen.

Deze manier van ‘arm zijn’ is voor de kinderen een ver-van-hun-bed-show. Zij associëren zichzelf absoluut niet met het extreme beeld dat zij hebben van ‘armen’.

De meeste armen spreken een andere taal.

X maakt tekening waarin een arme droomt van een Danone. Y zegt, “*Ik zou van kip dromen als ik arm was*” (Obs).

Ik ben niet arm, ik ben rijk.

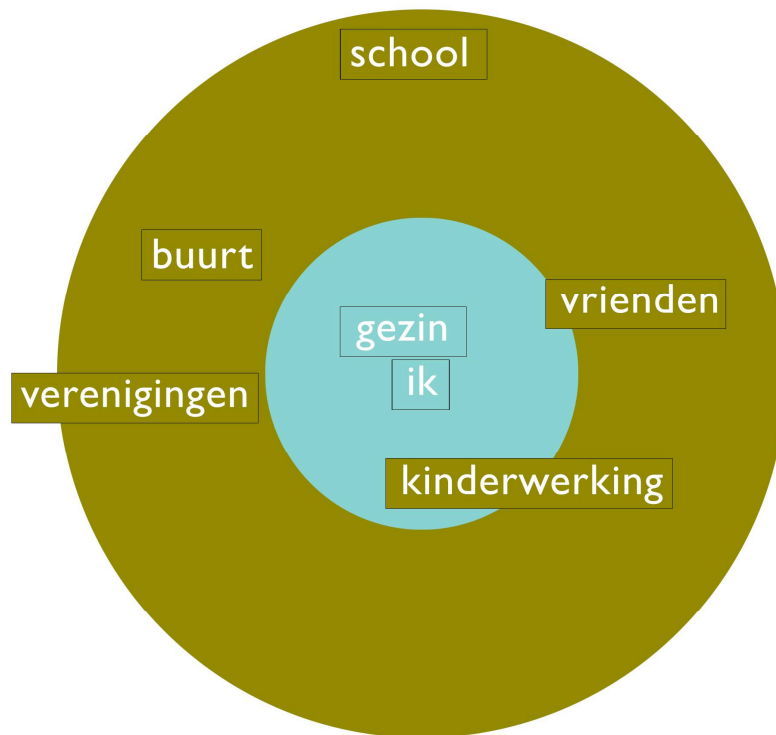
Je kan foto`s maken van arme dingen?

Ik heb geen arme dingen thuis.

10.1. Samenvatting

De kinderen vinden dat ze niet zo veel geld hebben (zie hoger), maar ze noemen zich niet arm. Bij het uittekenen van hun zelfbeeld komt armoede in de verste verte niet ter sprake. Wat het ook zij, ze weten dat ze niet rijk zijn, maar ze onderkennen zichzelf duidelijk niet als arm. Hun perceptie van armoede en rijkdom is erg gepolariseerd.

11. Kort overzicht van de beleving van kinderen die in armoede leven.

Dit onderzoek was expliciet op zoek naar de beleving van kinderen die in armoede leven aangaande hun eigen leefsituatie. Via diverse creatieve methoden kwamen kinderen hierover aan het woord. Zij droegen daarbij zelf de thema's aan die voor hen van belang zijn, die in hun beleving belangrijk zijn. Tot nog toe werden in dit rapport deze thema's één na één besproken.

In bovenstaand schema werden de thema's die de sociale omgeving van kinderen beschrijven bijeen geplaatst. Het biedt een visuele weergave ervan met aandacht voor de opbouw en de nabijheid van de diverse elementen tot het kind.

Binnen dit schema staat het kind centraal, omdat hun beleving de informatiebron vormt binnen dit onderzoek.

Het leven van kinderen krijgt vorm in het gezin en vanuit het gezin. De relatie tot het gezin is gekenmerkt door een sterke loyaliteit die zich o.m. uitdrukt in een sterk 'wij'-gevoel. Het gezin krijgt in het schema dan ook een plek in de dichte nabijheid van het kind en in dezelfde kleur. Hoewel de gezinsamenstelling soms complex is, tornt dit niet aan de stabiliteit van de haven die het gezin is voor kinderen. Ouders, broers en zussen, ongeacht bloedlijn en huisdieren leven samen met kinderen in dit gezin. Moeder is vooral de verzorger, de evidente aanwezige. Vader is de broodwinnaar en de grappige, maar hij zou meer thuis mogen zijn voor kinderen. Broers en zussen zijn daar om mee te spelen en daarbij hoort ontegensprekelijk steeds weer ruzie.

Het huis waarin ze wonen, is misschien wel groot genoeg, maar de kwaliteit laat toch te wensen over wegens problemen met vocht, verwarming, ongedierte. Ook de eigen kamer is niet vanzelfsprekend.

De school domineert de meeste dagen uit het kinderleven, maar hun belevingswereld domineert ze niet. In het schema staat school dan ook ver weg van de kinderen. De school is wel leuk, of tenminste de animerende juffen en meesters en de ‘doe’- vakken; maar verder gaat deze positieve waardering niet. Op school krijgen kinderen te maken met pestkoppen. Pesten is een term die steevast terugkomt als kinderen het over onderlinge relaties hebben. Het woord heeft voor kinderen vele betekenissen, maar wordt eigenlijk steeds geassocieerd met gedrag van andere kinderen dat ze niet fijn vinden (ook i.v.m. broers en zussen spreken ze hierover). In de schoolse context voelen kinderen zich hierbij niet gesteund door hun onderwijzers. Het schoolse presteren gaat hen niet goed af en velen blijven zitten, gaan naar het bijzonder onderwijs of verwisselen regelmatig van school, hoewel ze hier zelf niet zwaar aan tillen.

De vriendenkring van kinderen is vrij beperkt. Op school en in de kinderwerking maken ze wel vrienden, hoewel deze zijn niet talrijk: het maken van vrienden is trouwens niet voor iedereen even gemakkelijk. De vriendschappen waar kinderen over praten zijn vaak vluchtig van aard maar er zijn ook heel stevige vriendschappen bij zoals ‘wij zijn eigenlijk een team’. De verliefdheden vormen met een ontluikende seksualiteit een aparte categorie.

De buurt is voor de meeste kinderen niet de vertrouwde sociale en fysieke omgeving waar ze veilig en ongestoord kunnen bewegen zonder toezicht van een hun vertrouwde volwassene of oudere broer of zus. De gezellige buurt is hen vreemd.

Kinderen maken deel uit van een kinderwerking (zo is het onderzoek opgezet). Daarbij dient vermeld te worden dat hun ouders vaak ook aangesloten zijn bij dezelfde verenigingen (de volwassenentak) en dat dezen dus vaak de begeleiding kennen. De kinderen komen er graag omdat ze er kunnen spelen en goed opschieten met de begeleiding. Kinderen zijn vrijwel niet (of niet lang) aangesloten bij het ‘reguliere jeugdwerk’. Sportverenigingen zijn wel aantrekkelijk voor een aantal kinderen.

Naast de thema’s met betrekking op de sociale omgeving, kwamen nog enkele andere thema’s aan bod. Kinderen hebben te maken met bezit en met geld: zij krijgen, vinden, verdienen en ruilen en het ‘hebben’ draagt bij tot hun sociale status. Dat staat los van het bezit van het gezin: daarvan weten ze: we hebben genoeg, maar niet veel. Zodoende vallen zij zelf niet onder de categorie ‘armen’ en zeker niet bij de ‘rijken’: dat zijn voor hen enerzijds verdrietige, zielige bedelaars en anderzijds stinkend-rijk. Hun toekomstverwachting is geënt op hun huidige leefsituatie.

Literatuur

- Backett-Milburn K., Cunningham-Burley S., Davis J. (2003). Contrasting lives, contrasting views? Understandings of children in different social circumstances. *Social Science and Medicine*. Vol. 57, p 613-623.
- Bluebond-Langner M., Korbin J. (2007). Giving voice to children's voices. Practices and problems, pitfalls and potential. *American Anthropologist*. Vol. 109:2, p 162.
- Lauwers H., Vanderstede, W. (2009). *Kinderen als mede-onderzoekers, verkennende literatuurstudie*. Meise: Onderzoekscentrum Kind en Samenleving.
- Steenssens K., Aguilar L.M., Demeyer B. & Fontaine P. (2008). *Kinderen in armoede. Status quaestionis van het wetenschappelijk onderzoek voor België*. Brussel: POD Maatschappelijke integratie.
- Veale A. (2005). Creative methodologies in participatory research with children. In: Greene S., Hogan D. (2005). *Researching children's experience. Approaches and Methods*. London: Sage Publications.

Over Kind & Samenleving vzw

Kind & Samenleving wil, via onderzoek en ontwikkeling, bewerkstelligen dat kinderen vanuit hun acterschap en eigenheid, volwaardig kunnen deelnemen aan de samenleving. Deze sociale participatie van kinderen willen we ondersteunen en voor volwassenen meer vanzelfsprekend maken. De samenleving ontzegt zich immers een belangrijke meerwaarde wanneer ze kinderen uit de maat schappelijke besluitvorming weert.

Kind & Samenleving heeft ruim 20 jaar ervaring met kwalitatief onderzoek bij kinderen (3-12 jaar), waarbij de eigen belevingen, benaderingen en meningen van kinderen centraal staan.

Kind & Samenleving verbindt bovendien onderzoek met praktijk door pilootprojecten en acties te ondersteunen m.b.t. de sociale participatie van kinderen.

Meer info op: www.k-s.be

Nieuwelaan 63

1860 Meise

Tel.: 02 272 07 53

Fax.: 02 269 78 72

info@k-s.be

